

Մերեկս Դասերի

Կիսամյակ
Ազգային
Գրական և Բարոյական
ՅՕՐ ՏԱՐԻ
1900

ԲՆԻԴ ՄԱՐԿԷԼ

ՆԱԲԱԳԻՐ-ՏՅՕՐԵՆ
Մ. ՄԱՍՏՈՐԵԱՆ
ԻԶՄԻՐ

Hon. Rédaction

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քրական : Աստիխներ, Մոռցուած Քեմքերու Շուրջը .
 ՄԱՐՄ. — Եկեղա՞ր քի Պճրագործ . Թարգմ. Դ. Վ. — Աղխա-
 տութիւն . ԳԵՈՐԳ ՊՈՒՊԼԻ. — Ապակեղրոնացունց Փառաունե-
 րու Կրքական Փորձին Մէջ : Բ. ԶՕՐԵԱՆ. — Առողջապահական
 Աղղեցութիւնք Հոգւոյ . ՆԱԶԱՐԷԹ Հ. ՆԵՐՍԵՍԵԱՆ. — Փվանդ
 եւ . Յեօնկէյ (Որբէր — Կեանքէն) Ս. ՄԱԿԱՐԵԱՆ. — Տօրքօր
 Տաղաւարեան կը Պատասխանէ . Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ. — Ակնարկ-
 ներ . ՎՈՒԱՄ. — Երիտասարդաց Քրիստոնեական Միութիւն
 ի Զմիւռնիա . ՄՀԵՐ. — Նիւ Եօրք Կենաց Ապանովագրական
 Ընկերութիւն . — Փառիք Սարգիսեան եւ Մկրտիչ Շահնագար .
 Ռ. ՈՐԵՆՐԵԱՆ. — Եսը Հայ Անդրիագործը .

ՎՐԻՊԱԿ

			սխալ	ուղիղ	
Երես	241	տող	28	Մտածել	Տածել
»	243	»	2	Իբր նշանակութիւն	Իբր Բ. նշանակութիւն
»	»	»	9	Anphrodisie	Anaphrodisie
»	»	»	14	Եւղաթաղանթին	Հուղաթաղանթին
»	»	»	18	Atérus	Utérus
»	»	»	26	Նախանգանք	Հախաւնգանք
»	»	»	27	Նախալրջք	Հախալրջք
»	»	»	38	Աջագրգիւք	Զգագրգիւք
»	246	»	32	Mal du Français	Mal des Français
»	247	»	4	Բառերու	Բառերն
»	»	»	12	Կրջատապ	Կրծատապ
»	»	»	23	Սրբան-Աղորդային	Սրբան-աղորդային

Եկեղա՞ր քի ոնրագործ հատուածին մէջ պէտք է կարգաւ Սղի-
վըն փոխանակ ՍղիՔընի :

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ՈՐԻԻԿՆԵՐՈՒՆ

Ի նպատակ Հայ որրիկներու Բազմադէպ բացատրիկ պատկերա-
գարդ պրակի մը սիրտի հրատարակել 40 ԼՎէ բազկապեայ հաստ
ողորկի, փայլուն և շատ ընտիր թուղթի վրայ 42 x 50 հզրմ.
մեծութեամբ:

Կհրաւիրուին ազնիւ և զթած անձնաւորութիւններ բաժա-
նորդագրուելու այս բացատրիկ պրակին ի նպատակ Հայ որրիկներու
Բաժանորդագրաց անուններն իրենց գնած թիւերու վճար-
ման դուժարին հետ սիրտի տպագրութիւն Բազմադէպի սովորա-
կան թերթին մէջ, Գինն է մէն մի պրակի 2.50 Փոքր կամ 12
զրշ. փափաքողք կրնան դիմել նաև Մամուրեան գրատունն:

ՄԱՍՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆՆ

ՍՏԱՑԱԾ Է

ԱՌԱԿԻ ԼԵՅՈՆԹԷՆԻ. — Թարգ, աշխարհարար յանդա-
յաւոր Մեսրոպ Գնուպարեան, հրատարակ. Հայոց Հրա-
տարակցական Ընկերութեան Թիֆլիզ, Տպագր. 1900
Գին 20 զրուշ:

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՆԵՆՈՒԹԻՒՆ. — Ղեւոնդ Պո-
լեպոյ, Թարգ. Պ. Պ. Տպագր. Թիֆլիզ 1900 Գին 15 զրշ:

ԿԵԱՆԻՔԻ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ. — Քասիմ, Տպագր. Թիֆլիզ
Գին 10 զրուշ:

Ս. ՊԱՏԱՐԱԴԻ ՕՐԵՐՆ, ՏԵՍԱԿԻ ԵՒ ԺԱՄԵՐ ՀԱՅ ԵԿԵ-
ԴԵՅԻՈՅ ՄԷՋ. — Հ. Պարդան Հացունի, Վենետիկ 1899
Գին 4 զրուշ:

ՈՐՈՇ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԾՐԱԳՐԻ ԱՆՀՐԱԺՆՇՏՈՒ-
ԹԻՒՆԸ. — Հայ թեմական հոգևոր գործցների համար, Գրեց
Բիշիկ Սիմեոն Զան-Նազարեանց, Մոսկու 1900 Գին 15 զրշ:

ԲԱՌԱՅՈՒԹԱԿ ԱՍՏԱՆՈՒԱՆՑ ԵՒ ԴԵՂՈՐԼԻՑ ՅԱՏԱՈՒ-
ԹԱՆՑ ՅՐԱՆՈՒՆԵՆԷ Ի Հայ, պատրաստեց Տօր. Ն. Տպագր.
նախնան Գին 5 զրուշ:

ԹԵ ԽՆՁ Է ԽՄԻԵՐԻՆ և որո՞ք են իր դարձանները, ժող-
գրդին համար գրուած, Թարգ. Գերման, Մ. Կ. Նազիկեան
Գին 5 զրշ:

ՄԱՐԻԱՄ ԿՈՄ ԾԱՂԿԻ ԿՈՂՈՎԸ ՀԵՂ. Բրիտանիոյ Շ. Դո-
նալդ Դ. Օր. Նոյեմպար Պ. Խաչատուրեան տպ. 1899 Գին 5 զրշ:

ԴԵՐԱԿԱՏՈՒՆ

ԳԼՈՐԳ Մ. ՔԵՇԻՃԵԱՆ

Առաջին հատուկ Երեսնամյա Գերբառագրություն, Թի- 1

Վաճառատունն հաստատում օրէն ի վեր սուղ ժամանակի մէջ ունեցած բազմաթիւ յաճախորդները, ապացոյց մի է թէ՛ մենք մեր յայտարարութեան հաւատարիմ գտնուած ենք, հարկ չի՛լայ դաժնանք չսայել, յայտմ, մեր գործերի վիայ են արդէն՝ թէ գներու ամանութեան հետ նաեւ ունինք մեծ առաւելութիւն մը օրիշ նմանօրինակ հաստատութիւնն ենքէ ձեռի, կարի և ապրանքի մասին։ Երևակայեցէք թէ ոչ չափ դժուարի է ամեն մէկ անհատի ճաշակը գոհացնել և ձեռն յարմարութիւն տալ, նա մանաւանդ երբ այդ անձը առաջին անգամ է որ հայտնու շինել կուտայ մեզ։ Ուստի ինչպէս միջն աշտար, նորոգէն ալ այսուհետեւ պիտի աշխատինք ամեն քանք և գոհողութիւն չի խնայել նոյն իսկ ամենէ բծախնդիր- գերը անգամ՝ գոհացնելու։

Աւելորդ չենք համարիր, նաեւ իմացնել թէ վաճառատան մէջ կը գտնուի բազմաթիւ, փաստեկներու և այլ անսակ առեկեղծներու ծախ հաւորածոյ մի, և թէ պատրաստ կար- ուած հաղուստներ ալ ունինք։

Աման, մեղաւոր եւ տոկան, դիմեցէք եւ տեսք։ 24—15

ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Հայր ԺԺ ԴԶ

Դ. ԵՒ Լ. ԹԵՐԻՏՃԵԱՆ

Պատիւ ունինք ծանուցանել Սրբա Հասարակութեան և մասնաւորա- րար մեր Պատ Բաժնախորդներուն թէ վերջերս մեր վաճառատունը խիստ յոխառացած ենք զանազան ուսեսաներով։

Մոլ գրանցը ամէն ինչ պիտի գտնէ շատ աման գէշ երոյ։

Ունինք նաեւ Արեւիսի և ուրիշներու ընտիր օճառներ, նոյն գործա- տունները ծախուած գիններու վրայ ԱՌԱՆՅ ամենապիսիւ խախտողու- րիւն մը կը լինի։

Կերտութեան համար մեր Բաժնախորդներուն հաշուետեսքներ կը յանձնենք և մեր ստորութեան համաժող հաշիւները ամիւր անգամ մը կը փակենք։

ԱՆՀԱՄԵՄԱՏ ԱԺՆՊԻԹԻՒՆ 24—10

ԸՆՏԻՐ

ՍԻԿԱՌԻ ԹՈՒՂԹ

Ներսէսեան Որբանոցի Վարչական Ժողովոյ հետ կըն-
քուած պայմանագրութեան մը համաձայն, յիշեալ հաստա-
տութեան շահարածին մը յատկացնելու պայմանաւ 80ԲԹՕՐ
անուանով սիկարի թուղթ մը հանած էի ի հրապարակ: Ուրախ
եմ ծանուցանել Պատ. Հասարակութեան թէ մէկ տարուան
մէջ յիշեալ թուղթէն 1400 տուփ սպառելով, ընթացիկ դրամ
1750 դուրուչի շահարածին վճարուած է Որբանոցին: Յուսով
եմ որ Պատ. ծխոցը կարեւորութիւն տալով մեր սոյն ձեռնար-
կութեան, պիտի բարեհաճին դորձածել 80ԲԹՕՐ սիկարի
թուղթն, (որ դերադանցութեան մասին կրնայ մրցիլ ամեն
տեսակ սիկարի թղթերու հետ) ապագային մէջ աւելի կարե-
ւոր շահարածիները յատկացնելու համար յիշեալ Որբանոցին:

80ԲԹՕՐ սիկարի թուղթն կ'դտնուի բոլոր ծխաւաճառնե-
րուն մօտ: Կեդրոնատեղի Եւ Տէլէ Խան:

ԽԿԶ:

ՅՈՎՍԷՓ Խ. ԼԱՍԿԷՕԶԵԱՆ

2 — 12

ՎԱՀԱՆ ԶՄԻՒՌՆԱԿԵՍԵԱՆ

ԺԱՄԱԳՈՐԾ

Պատիւ ունիմ ծանուցանել Արդոյ Հասարակութեան թէ ի
Զուհա Պէտէսթէն թիւ 12 իմ նոր բացած վաճառատան մէջ
կը ծախուին մեծ և փոքր քանակութեամբ ամեն տեսակ ժա-
մացոյցներ: սսկիէ, արծաթէ, նիքէլ, սև oxidé, դարնոլ, ամառ
ցոյց և քրօնօմէթըրը դրպանի ժամացոյցներ:

Զարթուցիչ, պատի և դպրոցի մեծ ժամացոյցներ (pendules :

Զանազան տեսակ զոհարեղէնք, ինչպէս ապարանջան, քար-
ֆիցա ևն:

Ժամացործներու և ոսկերչոց վերաբերեալ ամեն տեսակ
զանազան գործիներ:

Հոն կը յարդարուին ամեն տեսակ ժամացոյցներ իրապէս
երաշխաւորեալ:

Ժամացոյցներու վաճառումն և յարդարումն արտակարգ
զեկջեալ գիներով կ'ըլլան:

24 — 11

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է

ԱՌԱՋԻՆ

ԸՆԹԵՐՅԱՐԱՆ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Յ ԼՐ. Տպագրութիւն

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

1900

Գին 3 Ղրուշ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՆ ԱԶԳԱՅ

ԿԱՐԵՆՈՆԱՅԻՐՅ, ՅՈՒՆԱՅ ԵՒ ՀՈՄԱՅՆՅԻՐՅ

Յ ԼՐ. Տպագրութիւն

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

1900

Գին 7 1/2

ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

Կը ապուին Գրքեր, Տեղեկագրեր, Հաշուեցուցակներ, Տնտ-
րակներ, Նամակագրութիւններ, Տոմարի, Հարսնեամոմ, Մահագլ,
Այցաքարք, Ժապուէն և ամեն տեսակ ապագրական գործեր,
Տաճկերէն, Հայերէն, Ֆրանսերէն, խիստ չափաւոր գիններով:

Տպարանը բաց է ամառն ամեն օր առաւօտ ժամը 7 - 6 1/2
երեկոյին՝ ընդի կիրակի օրերէ:

Լ. ՏԱՐԵ

ԹԻԻ 3

1 ԱՊՐԻԼ 1900

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՄՆԵՐ

Բ.

ՄԱՌՅՈՒՄԵ ԳԷՄՔԵՐՈՒ ԶՈՐԲԶԸ

Կ. Պոլիս, 12 Մարտ 1900

Սերեյի բարեկամ,

ԱՌԱՋԻՆ ու վերջին նամակէս ի վեր դար մը լուծին պահեցի, որովհետեւ մեր գրական հրապարակին վրայ չկար նշանակալից բան մը՝ որ ատուիսի մը նիւթը կարենար մատակարարել ինձի:

Սակայն հակառակ այս ամուլիսան, պէտք է ընդունինք որ վերջին մէկ երկու ամուլան մէջ գրական աղուար նորութիւն մը եղաւ այն հարցումը՝ զոր Տիգրան Արփիարեան Մասիսի միջոցաւ ուղղեց մեր գրողներուն՝ հարցնելով թէ ի՞նչ եղած է իրենց

առաջին հրատարակութիւնը և թէ ի՞նչ պայմաններու մէջ հրատարակուած է ան :

Մասիսը ամէնուն ձեռքն է, և պէտք չունիմ հոս հատիկ հատիկ յիշատակելու մեր գրողներէն, — ու կողոնկերէն ալ, — բոլոր անոնք՝ որ հարցումին պատասխանելու առիթով սիրուն ու վերջին ծայր հետաքրքրական վերլուշումներ ւրէն իրենց սկսնալի առաջին օրերէն, և անշուշտ իզմէ չե՛ս սպասեր որ քեզի ըսեմ թէ որչա՛փ հետաքրքրութեամբ կարդացուեցան ատոնք :

Միայն թէ, այդ պատասխանները ինչ տպաւորութիւն որ կը թողուն պարզ ընթերցողի մը վրայ, նոյնը չե՛ն թողոր մեր վրայ ալ. սրովհետեւ մենք, քիչ շատ յարաբերութիւն ունենալով լրագրական շրջանակներու հետ, արհեստէն կը համարուինք, ու շատ բնական պատճառով մի ուրիշ բան կը փնտենք. այդ պատասխաններուն մէջ : Մեզի համար ո՛չ թէ միայն հետաքրքրական ու գեղեցիկ գրուածք մը կարդացած ըլլալու հաճոյքը կայ անոնց ընթերցման մէջ, հապա նաեւ սա պարագան թէ անոնցմով կեանքը կ'ստանն ասպարէզին մէջ հիներ, երբեմնի հրապարակալիւներ, — էսնաթներ՝ եթէ կ'ուզէք : Անհետացած գեմքեր, մոռցուած անուններ, որոնց իւրաքանչիւրը իր հոչակի շրջանը ունեցած է, իր որոշ գերը խաղացած է մեր մշտնօր գարգացման գործին մէջ. և դուն անշուշտ կը գուշակես թէ անոնք՝ որ է՛ն նորագոյններն են ասպարէզին մէջ, որչա՛փ ուեղի կրնան շահագորդուիլ այլ մարդոցմով, որոնք կատարեալ անծանօթներ են մեզի համար. ո՛չ առդ մը բան կարդացած են անոնցմէ, ո՛չ ալ ճշտիւ գիտեն թէ ի՞նչ եղած է անոնց գործունէութիւնը, ի՞նչ եղած է անոնց կատարած գերը : Հազիւ անոնցմէ մէկ բանիկն վրայ մեզի հասած են կտոր փրկուած գրուածքներ, — անէքթոսներ աւելի, — վեր հանելով անոնցմէ բնատրութեան ու խառնուածքին այս ու այն կողմը, և երբեմն ալ նոյն իսկ բուն մարդը :

Եւ ճիշտ այլ կարելն է լուսահոգի Մինաս Գաբամանեան գոր նոյն ինքն Տիգրան Արիարեան վերկենդանացոյ Մասիսի մէջ, և որուն վրայ հաղարամէկ անէքթոսներ կարելի է պատմիլ, ամենքն ալ գերազանցապէս գեղեցիկ ու զուարճալի, ուրիշ բան գտնել անկարելի է պարզապէս : Ես ինքս բաւական բաժեմ այդ անէքթոսներէն, բայց քեզի պիտի պատմեմ միայն երկու հատ, որոնք սակայն կը բաւեն ներկայացնելու բուն իսկ Մինաս Գաբամանեանը, միևնոյն տառն պարզելով անոր բնաւ բովանակելու ներկայ յատկանշական կողմերը. մէկ խօսքով, նոյն ինքն Գաբամանեանի հոգեբանութիւնը :

* * *

Բայց ոկսելէ առաջ պէտք է ըսեմ՝ հաս որ այն տաճանն ըսեն՝ որ Միսաս Գարամահեան լրացրութիւն կ'ընէր, խմբադիր բլլալը կրնար շէնք շնորհք գիւցադնութիւն մը նկատուիլ։ Երևակայեցէր լրացիւններու չափազանց առատութիւն մը, բնթիւրցողներու վերջին ծայր սահմանափակ թիւ մը, գաւառային բաժանորէներ, որոնք թերթ կը խնդրեն, ծախք ընել կուտան ու գործը վճարման գալուն պէս ձայն ձուն չեն հաներ, գրողներու նուագութիւն, ընտանիք մը աղբիւրներու հոգը, և զեռ ինչ որ կրնար երեակայել. ու ելէ՛ր թերթ հանեցէր, խմբադիր եղբւր պէ պայմաններուն մէջ։

Ան տաճաներուն, — ինչպէս զիտեա անշուշտ, — Գարամահեան կ'հրատարակէր Լոյսը, և ինքը ալ ինչպէս ան տաճանուան շատ մը խմբադիրներ, իր արամադրութեան տակ ունէր մարդ մը՝ որ թէ՛ ծառայ էր, թէ՛ սպասուոր, թէ՛ գրաշար, թէ՛ ցրուիչ-վերջապէս ամէն գործ կ'ընէր Լոյսի խմբադրատան մէջ, և իբր վարձատրութիւն իր այլ բազմակողմանի աշխատութեան, կարծեմ բիշ մըն ալ մեր արդի Կրթական Տեսչին պէս կ'ստանար իր ամսականները։

Միայն թէ, Գարամահեան՝ կա՛մ՝ այլ նիւթական վարձատրութեան պակասը բարոյական վարձատրութեամբ մը լեցնելու, համար, և կամ հանդիսաւորութիւնը շա՛տ սիրելուն, «Պարոն գործակատար» տխուրորդ նուաճ էր. մարդուն՝ որ կ'երեւոյ թէ այդչափով միտթարուելու աստիճան լոյն սիրտ ու . . . նեղ բաժանարար ունի եղեր։

Արդ՝ իրիկունն մը, երբ մարդը իր գործերը վերջացուցած բլլալով կը պատրաստուի եղեր մեկնելու, Գարամահեան անոր կը մօտենայ և իր չափազանց սնդային ու չափազանց հանդիսաւոր ձայնով կ'ըսէ.

— Պարոն գործակատար, այս իրէկուն ինծի հետ պիտի ճաշէր, իմ հիւրս պիտի բլլա՛ր։

— Ինչ կ'ըսէր Էփենտի. . .

— Խօսք չե՛մ ուղեր, իմ սեղանակէցս պիտի բլլար, ի վարձ ձեր հաւատարիմ աշխատութեան։

Անոր որ Գարամահեանի վարչական գործունէութեան տեղեակ են, պէտք է զիտեն որ ծաղկական — խմբադիր ամբողջ կեանքին մէջ թերեւ միակ անգամը բլլալով «խօսք չեմ ուղեր» ըսած է։

Ինչ որ է, կ'եղին միասին առնն կ'երթան, կ'ճաշեն, կը

նստին, կը խօսին, կը պառկին, և առտու կ'ըլլայ:

Գործակատարը կանուխ կ'արթնայ, և խկոյն կը հաղուխ մեկնելու պատրաստուելով:

Բայց ժամանակ չունենար:

Յանկարծ դուռը կը բացուի, և Գաբամանան՝ գիշերանոց մը հագած, իր ահագնածաւալ փորն ու հակափորը գէշ աղէկ կը սեղմեցնէ դռնէն ներս, միեւնոյն ատեն ըսելով.

— Պարոն գործակատար, սուրճը միասին պիտի խմենք:

— Աման էֆէնտիս, ի՞նչ կ'ըսէք, կ'ըլլա՞յ մի ետ . . .

— Սուրճը միասին պիտի խմենք, շո՛ւտ պարոն գործակատարին սուրճ մը, ինծի՛ ալ:

Ու ժողուրդաւորելով կը նստի գործակատարին դէմը, մնառովը բիթին վրայէն ցերեկով այն իսկի խաւը՝ որ շարունակ կը հաւաքուէր գէմքին ո՛ր և է մէկ կողմը՝ սքրկէ վերարկուին վրայ կը կաթկթէր:

Կը խօսին քիչ մը ատեն, մինչև որ սուրճը կուգայ ու կը խմեն:

Յանկարծ, սենեակին դուռը կը բացուի վարանոս ձեռքէ մը, ու Գաբամանանի կինը զլուխը ներս խօթելով աչքի նշան մը կ'ընէ իր ամուսնին:

— Վայրկեա՞ն մը, պարոն գործակատար, վայրկեան մը, կ'ըսէ Գաբամանան ու կը նետուի սենեակէն դուրս:

Դուռսէն փախուցի մը ձայնը կը ըսուի, յետոյ փողոցին դուռը կը բացուի ու կը գոցուի, և հինգ վայրկեան չանցած Գաբամանան ներս կը մտնէ ըսելով.

— Մէճի՛տ մը, Պարոն գործակատար, հինգ վայրկեանի համար, մէճիտ մը. . .

« Պարոն գործակատար »ը որ իրեն եղած պատիւներէն ալ դէն իսկ շրջած էր, խկոյն մէճիտ մը կը հանէ զբաւանէն և Գաբամանանի կու տայ ըսելով.

— Ամա՛ն, էֆէնտիս, խօ՞սքը կ'ըլլայ որ:

Գաբամանան մէկտը առնելով նորէն դուռը կ'ելլէ. անգամ մըն ալ զրան բացուելուն և զոցուելուն ձայնը կը ըսուի, ինչպէս նաև փախուց մը, ու երկու վայրկեան չանցած՝ Լոյսի պառուարժան խմբադրասպետը կրկին գէշ աղէկ փորը դռնէն ներս խօթելով կ'ըսէ.

— Անպիտանները . . . , պանքնօ՛թ չեն աւերը, ոսկի՛ չեն աւերը: Վա՛րը, խմբադրաստունը կու տ . . . տ . . . տ . . .

— Ամա՛ն, էֆէնտիս, կ'ընձմիջէ գործակատարը, ի՞նչ կ'ըլ-

լայ որ . . .

— Այսպէս ուրեմն, պարոն գործակատար, կ'աւելցնէ Գաբաւմանեան, խօսակցութիւնը թերթին վրայ դարձնելով, այս առաւօտ կանուխ երէկուան թերթերը պիտի տանէիք՝ պարոն Յա . . .

— Այո՛, էֆէնտիս :

— Ուրեմն պէտք է ճամբայ ելլէք, որպէս զի չուշանան :

Գործակատարը « մնաց բարով »ը կը կոխէ սե կը մեկնի :

Աւելորդ է ըսել թէ այդ դրան բացուին ու կնոջ երկուսը պարզ կատակերգութիւն մըն էր, և ճաշի մեծադրորդ հրաւերն ալ պարզապէս գործակատարին մէծիտը հալեցնելու համար մը աւածուած :

Ու « պարոն գործակատար »ը որ մինչև այսօր կ'ապրի՝ դեռ իր մէճէտին կը սպասէ . . . անշուշտ ի վարձ իր հաւատարիմ աշխատութեան :

* * *

Չեմ գիտեր քանի՛ տարի ետքը, Մինաս Գաբաւմանեան ծայրայեղ նեղութեան մէջ կ'իյնայ : — Արդէն այդ մարդուն կեանքէն միշտ անբաժան եղած է նեղութիւն ըսուածը :

Այդ առնչներուն սակայն, չբաւորութիւնը մինչև հոն կը հասնի որ առտունները կամուրջին զուխը ծանօթի մը կը սպասէ եղեր, անոր դրամով զիմաց անցնելու համար :

Աւելորդ է ըսել թէ զուխը ամէն քարի կը զարնէ բիշ շատ դրամ գտնելու համար, բայց չի յաջողիր : Վերջ ի վերջոյ սանկ 200 դրուշ ամսականով պաշտօն մը կը վնտոէ Պոխոյ մէջ, ու նորէն չի յաջողիր :

Պատրիարքարանն ալ որ տեղեակ էր Գաբաւմանեանի այդ վիճակին, չի կրնար իր կողմէ բան մը ընել, Գաբաւմանեանին յարմար պաշտօն մը չգտնուելուն պատճառաւ :

Օր մը՝ Ներսէս Պատրիարք Տրապիզոնէն նամակ մը կ'ընդունի, որով տեղոյն գաւառային Վարչութիւնը, ազգ. վարձաբանին համար բիշ շատ հմուտ Տնօրէն մը կը խնդրէ, խոստանալով 4200 դրուշ ամսական վճարել : Մարդիկը կը զրկեն նոսառաւջին ամսականը կանխիկ և վեց ոսկի ալ ճամբու ծախք. այսինքն, ընդամենը 4800 դրուշի կլորիկ գումար մը :

Հոգեկոյս Պատրիարքը այս նամակը առածին պէս, իսկոյն Գաբաւմանեանին վրայ կը մտածէ, և բարապանին կը սրտուիրէ որ զայն տեսնելուն պէս իրեն բերէ :

Բիշ ետքը Գաբաւմանեան Պատրիարքարան կու գայ, առանց

խիկ զրոյանք տաւր փարա ունենալու :

Բարապտանը՝ որ անոր կը սպասէր, խիպն կը մտակնայ ու կ'ըսէ .

— Պարամանեան էֆէնտի, Սրբազանը ձեզ կ'ուզէ :

— Ջբաղեալ, բիշ մը վերջը, կ'պատասխանէ Լոյսի խրմբաղիլը՝ որ միշտ խնդրելը բարձրէն ծախելու բարի ունակուած թիւնը ունէր :

Քառորդ ժամ ետքը իրաւ ալ կ'երթայ, ու Պատրիարքին աջը համբուրելէ ետքը, իր սովորութեան համեմատ տանելիքստորի մը զիբքալ մը ձիւտ բովը կ'նստի ըսելով .

— Ծառայ եմ Սրբապետութեան, Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայր :

— Ի՞նչպէս էս նայիմ, կը հարցնէ Ներսէս Պատրիարք :

— Է՛հ, սանկ . . .

— Մինա'ս էֆէնտի, բնակրդ կռպէ, գործերդ կարգադրէ եւ ճամբորդութեան պատրաստութիւն տեսի՛ր, կարելի եղածին չափ շուտ մեկնելու համար :

— Ո՛ւր Սրբազան :

— Տրապիզանէն Տնոր'ն մը ուզեր են 4200 զուրուշ աւել տակնով . ամասկան մը կանխիկ զրկած են 600 զրուշ ալ ճամբու ծախք . 4800 զրուշը հոս է, հիմա բեղի պիտի տամ :

Ու Պատրիարք կը սպասէ որ Պարամանեան ուրախութեան պտտկումով մը շնորհակալութիւն յայտնէ իրեն :

Բայց անօթի խմբազիրը, անկուտի ժողովականը՝ որ այդ պահուն իրիկուտն կամարձի ստակիչ կ'մտմտար, և որուն վրայի հագուստները մարացիկն անգամ պիտի խոնկեր հագնելու, ի՞նչ կ'ուզէ որ պատասխանէ այդ շահաբեր պաշտօնին, և պատուաւ 4800 զրուշին հանդէպ :

— Կը ցաւիմ, կ'ըսէ միշտ իր անպայման ձայնով և առանց հանդիսաւորութիւնը կորսնցուցած ըլլալու, կը ցաւիմ Սրբազան, կը ցաւիմ որ չեմ կրնար ընդունիլ այդ պաշտօնը :

— Հէ՛ . . . , կը պտայ Պատրիարքը՝ ինքիւմ ելած :

— Կը ցաւիմ Սրբազան . . .

— Բայց . ինչո՞ւ :

— Ուրիշեան Սրբազան . . . ժողովական կ'ուզեմ մնալ : Ի՛րաւունքո՞ւ . . . , արժաս . . . , բուէս . . . , Սրբազան :

Ու չերթար ալ . . . :

Էս նոյն իրիկուն խիկ, եկածին պէս պարսպ զրպանով տուն կը վերադառնայ, առանց ընտաւայլ ազուր պաշտօնը փախցնելու :

լին համար զգացած բլալու, ասանց բնու զգածուած, փոխ-
ուած բլալու:

Կ'ըսեն թէ, միակ բաները՝ որ այդ իրիկունը փոխուած էին
իր վրայ, աստուան հին ու պատրուած լատարիներն էին, ու
րոնց տեղ՝ Պատրիարքարանէն մեկնած պահանձ՝ Դարամանեան
նորեր հազած էր. . . անշուշտ անուշադրութեամբ:

Ի՞նչ կ'ըսես. երկու անգլթսաներն ալ մեկնութիւն չեն վեր-
ցներ, անանկ չէ՞ . . . :

ՄԱՐԱ

Բ Ե Լ Ե Գ Ե Բ Թ Է Ո Յ Բ Ե Գ Ո Բ Յ *

ԱՍ 3 Ս անախնիալ ահուելի լուրին ընթերցումէն ետք ա-
հարեկ ու շփոթած՝ կարգ մը մտածութեան պաշարեցին միտքս
որոնք Թրիթի շտրջ կ'զանալէն: Կորսնցնելու ատեն չկար,
44. Տին շտեկատըրը Բաաինըղընէն պիտի մեկնէր, 2. Տին Էքսմի-
նիսլըր պիտի հասնէր և անկէ՝ հինգ մըն հեռուարութեամբ կը
զանուէր Էյրըրի Բաանդ: Վայրկենապէս մեկնեցայ, արագօրէն
սրանալով գէպի Բաաինըղըն, կայարան հասնելու շտեկատըր մը-
տայ որու մեկնելու ճիշտ ժամանակն էր. շուտով Էյրըրի Բաանդ
հասայ: Ս. Բրայլի ընտկարանին առջև դաւիթը՝ Պրիթթօ զիս
կ'սպասէր անհամբեր, ներս մտանք միտակն, շատ արտում էր
խեղճը, ձեռքս սեղմեց ու ըսաւ արամազին:

— Գոհութիւն Աստուծոյ, աղէկ որ եկար, հէր Տօրթիս
պիքան վշտացած է որ՝ ո՛չ կ'ուտէ, ո՛չ կ'ընանայ և զեռ ար-
ցունք մ'իսկ թափած չէ, Սպիլընի սենեակը նստած է, անոր
տնկենդան մարիին զիմաց, ս'հ, սիրելի ճօնո, հաւատա որ պի-
տի խնթեմամ, աղէտն աղէտին յաջորդեց, Թրիթին ալ հոտ է
և հիւնովին խեղադարձած է:

— Քաջութիւն, Պրիթթօ, Բաջութիւն — յարեցի — զատու-
զութիւնդ մի կորսնցնէր: Խնդրեմ ըսէ ինձ թէ ինչպէ՞ս պատա-
հեցաւ Սպիլըն Բրայլի մահը: Վշտահար Պրիթթօն վարանեցաւ
վայրկեան մը, իր ցաւը սիրաբ կ'ճմլէր:

— Պատմէ՛ ինձ ամեն բան, պատմէ — ըսի զարձեալ:

— Կ'վարձեմ ամբողջ իրադրութիւնը պարզել, — պատախա-

* Տե՛ս քիւ 6, երես 222:

նեց Պրիսթօ խեղդակ ձայնով մը ու շարունակեց. — Շատ լաւ ժամանակ անցուցինք բաւն և չորս ժամ, Սյուլին սովորականէն աւելի աղէկ էր, իսկ Տօրթի խիստ ուրախ ու խնդում: Երէկ զիշեր ամուսնութիւնը շուտով կատարելու խօսք եղաւ, Սյուլին փափաք յայտնեց որ արարողութիւնը այսպէղ կատարուի, և Ֆրիթի առաջարկեց որ կնքահայր ըլլայ: Ֆրիթ տարօրինակ զէմք մ'առաւ այս խօսքին վրայ, բայց իսկոյն ինքզինքը զսպեց և առանց որոշ բան մը յայտնելու, առաջարկն ընդունեց ըսելով որ Սյուլինի համար ամէն ինչ ընելու պատրաստ էր: Տօրթիի ալ իր շնորհաւորութիւնները յայտնեց: Հրճուանք ու բերկրանք տիրեց մինչև պառկելու ատեն, և ամենքս ուրախ սրտերով քնանալու գացինք, ո՞վ կարող էր կռահել մեզ համար սահմանուած աղէտը: Քննաւ եմ ընդհանրապէս, շատ անդամ կ'ստիպուիմ պրօսթիւռ ատենը քնանալու համար, երէկ զիշեր ալ պէտք ունեցայ նոյն դեղին, բայց հետս բերած չըլլալով խորհեցայ որ Սյուլինն սենեակէն կրնամ գտնել, որովհետեւ զիտէի արդէն որ ան ալ կ'գործածէր, հետեւապէս կանթեզն վառելով դէպի անոր սենեակը կ'երթայի: Ժամն առաւօտեան երեքն էր, անշշուկ կ'ըսէի, հազիւ Սյուլինի սենեակէն ներս պիտի մտնէի, ինչ տեսնեմ: Ըտուտորուած սենեակ մը: Ֆրիթ անոր անկողինն մտածած գտնի քննելու երեկոյթ մ'ունէր: Ֆրիթ զիս տեսնելուն ըստպատակ զոյն մ'առաւ և ինձ մօտեցաւ սարսափով:

— Ճիշտ հիմա քեզի գալու պատրաստուած էի — ըսաւ — չեմ գիտեր ի՞նչ պատահած է. զրեթէ հինգ վայրկեան տուջ « օգնութիւն, օգնութիւն » ձայն մը լսեցի, իսկոյն հոս եկայ և ահա աս ցաւալի վիճակին մէջ գտայ սիրելի Սյուլինս, շարժեցի մարմինն, պոռացի և սլաւախան չափ տակաւին, ի՞նչ կրնայ ըլլալ:

Անկողինն մօտեցայ, Բրայսի տշերը կիսովին բաց էին, բոլորովին զաւլացած էր զէմքը, սրտին վրայ զրի ձեռքս, չէր բարախէր. « Ո՛հ, երկինք » պոռացի « մեռած է »:

— Մեռած — գոչեց Ֆրիթ — և գետին պառկեցաւ տապալու փելով անպաղտը: Արդէն միշտ կատկածի մէջ էի որ Ֆրիթ իննթեանալու տրամալիր էր, ինչպէս աս պարագան հաստատեց մտածումն փառազի յիմար մ'եղաւ վայրկենապէս: Թեկերէն բռնելու վրայ էի երբ բարեբաղդաբար մտանապետը օգնութեան հասաւ, անոր հետ միասին Ֆրիթը բռնի իր սենեակը տարինք ու կապեցինք: Տօրթոր Պրոտնը կանչեցինք, հոս է ան տակաւին, մտացածը թող պատմէ քեզի:

Տօք. Պրատնի հետ ձեր մասին խորհրդակցութիւն մ'անեցանք, և մեր որոշումը եղաւ ձեզ լաւ հիւանդանոց մը զրկել տալ տեղ պիտի զարմանալիք հիմնովին:

— Ո՛ր — հարցուց Ֆրիթ աչքերը բանալով:

— Վօրվր Պրին պիտի տանիմ ձեզի Տօք. Պրէյզուէյլի նիւանց յանձնելով:

— Ատիկայ յիմարանոց մ'է — բառ:

Տօք. Պրէյզուէյլ վարպետ բժիշկ մ'է ու ջղախին հիւանդութեանց մասնագէտ է, ձեզ շուտով կ'ազէկցնէ: Ժամը 5.40ի շոգեկաւարով պիտի մեկնինք:

— Շատ լաւ պատասխանեց Ֆրիթ — կուգամ ձեզ հետ: Արդարեւ մի բիշ շփոթեցայ, տեսնելով Ֆրիթի անմիջական համակերպութիւնը, և ռախա՞ն երկար չմտածեցի այդ մասին: Ֆրիթի բով մտտանաւորութեամբ թողլով վար իջայ ու Պրիսթօի հասկցուցի մեր կարգադրութիւնը:

Ժամանակին՝ Ֆրիթ հազուած շրուած մեկնելու պատրաստ էր. կառքով մինչև կայարան գացինք, իր անբօս ու խելօք շորժումները կ'զարմացնէին զիս: Նախապէս մտնաւոր վախօն մը վարձած էի որու մէջ մտանք ու ճամբայ ելանք: Ֆրիթ բաւական տուն հանգարտ կեցաւ, բայց երբ Վօրվր Կրինի մօտեցաւ սկսանք, ազնոյ դէմք մ'առաւ, ոտքափեցնող ախարիկներ կ'հետէր վրաս: Չորագուշակ նշաններ էին: Ներքնուղի (tunnel) մը զեւ նոր մտած էինք, Ֆրիթ մէկէն ի մէկ վրաս յարձակեցաւ ու զիս նստարանէս վար բռնեց, անպատրաստ վիճակիս հետեանքով մտրեկեան մը ստիպուեցայ իր խաղաղին բլլալ, կռիւրդն բռնեց, սաՀ մ'անցայտ զիրքի մէջ էի, կ'կարծէի որ ներքնուղին չեղած պիտի խելդէր զիս: Գերմարդկային ճիզեւրով յաջողեցայ իր ձեւերը բռնել, զանոնք ուրբել սկսայ, և այսպէս բաւական պայքարելէ ետք, Ֆրիթ յոգնեցաւ. կ'հեւար անպար, իր տեղը նստաւ և զարձեւալ խելօքեաւ: Երբ Վօրվր հասանք, մեծ զարմանքով զիտեցի որ Ֆրիթ նոր ոյժ ու կրօնով փերտացած սկսաւ հաղուստները շտկաւել որոնք անկարգ վիճակի մէջ էին, հանդերձանքները զուրս հանեց, բիշ մ'անգին սպասող կառքին մէջ զրաւ զանոնք, բաղաւաղաբորէն նախ ինձ մտացայ և տղա լնըլ մտաւ, հրամայելով կառապանին որ վազնէ ձիերը: Երկինի ծառերէ շրջապտտուած երկարիկի ճամբայ մը կարելէ ետք՝ ոտքափեցայ հոյակապ շէնքի մ'առջև կառքներն իրանդ տառ: Ֆրիթ տառնց ինձ սպասելու, խիղջն կառքէն վար իջաւ, Ժամանակ շտկեցայ զանի կեցնելու, ետեւէն կ'բաղէի, զե-

մայի դուռը բաց էր, հոն ճերմակ մազերով անձ մը կեցած էր սրիշ երկու հոգիի հետ կ'իսուէր, ասոր. Պրէյլուէյն էր ան ապահովաբար: Ֆրիթ ինձմէ առաջ մօտեցաւ անոր, ձեռքը թոթոեց ու ախանջին բան մը վախաց:

Տօբ. Պրէյլուէյլ յառաջին խնարհեցաւ երբ քովը դացի-Ֆրիթ կարծես կատարեալ խելքը գլուխը մարդու կերպարանը տնո՞ծ էր, յիմարութեան հետքերը անհետացած էին և ինձ մտաւ նանիշ ընելով ըսաւ Տօբ. Պրէյլուէյլին:

— Տօբլոր, կ'ներկայացնեմ ձեզ հիւանդս, Պ. Ֆրիթ: Չեւքլս տորգսրին երկարեցի առանց տուարկելու իր ըսածին, խորհելով որ լաւագոյն էր անոր բնահանրելին համեմատ շարժիլ:

— Հոճեցէք ներս գալ Պ. Ֆրիթ — ըսաւ Տօբլորը:

— Կ'սխալիք Տօբլոր — ըսի չհանդուրժելով խենթի անուշոր կրել — ես Տօբ. Սրէյլորան եմ, այս երիտասարդն է իմ հիւանդս՝ Պ. Ֆրիթ:

Այս խօսքիս վրայ Ֆրիթ Տօբլորին աչք բրաւ:

— Այո՛, այս այնպէս է — ըսաւ Տօբ. Պրէյլուէյլ — կատարելապէս հասկցայ ձեր ով ըլլալը. կ'հաճիր ներս մտնել: Մտանք:

— Տօբ. Պրաունի հետադիւրը ստացա՞ր — հարցուց Ֆրիթ:

— Այո՛, բիշ առաջ ասի — պատասխանեց Տօբ. Պրէյլուէյլ:

Նրբանցքէ (corridor) մ'անցնելու տաննիւս, կամաց մը Տօբ. Պրէյլուէյլ թեկն գտայ ու ըսի.

— Ֆրիթ ի՞նչ խօսեցաւ ձեզ բիշ մ'առաջ, սարսուխելի խենթ մ'է, մանրամասնութիւնները կ'պատմեմ ձեզի վերջը:

Բժիշկը պատասխանի տեղ հաւանութեան նշան մ'ըբաւ և սինեկի մը գուռը բանալով.

— Խնդրեմ ներս մտիք Պ. Ֆրիթ — ըսաւ զարձեալ ինձ — պահէ մը կուգամ ձեզ տեսնելու:

— Բայց ներեցէք — աղաղակեցի ճաթիկու տտախճան բտրկաշաւով — ծիծաղելի սխալ մը կ'ընէք, իմ անունս Ֆրիթ չէ, ես Տօբ. Սրէյլորան եմ, այս պարսնն իմ հիւանդս է ու Ֆրիթ կ'իշխուի. — ձեռքս զրպանս զրի թզլծապանակէս այցեառումս մը հոնելու համար: Բայց Տօբլորն առանց սպասելու, Ֆրիթի հետ գնաց: Ես և սրիշ մարդ մը սենեկին մէջ միմեկի մնացինք: Բարեւութիւնս չափ չունէր, զրպանիւ մէջ թզլծապանակս և ուրիշ այլ և այլ թզլծերս չկային: Ո՞վ տնո՞ծ էր արիօր: Ֆրիթի անդուզական յանդգնութիւնն կ'նշտ թեյնէր զիս, խօլ Տօբ. Պրէյլուէյլի միամտութիւնն. . . մի հարցնէր զժուար էր կացութիւնս, խնդա՞լի թէ լայի. կարծեմ խնդուր ու լայ

ունեցայ այն գիշեր, արդեօք իրաւ ե՞ս էի խենթը . . . մի ծիծաղիք անել վիճակս՝ շատ մը անտեղի մտածումներ կուտար։ Բայց եթէ Ֆրիթ Տօքսթըր խաբելով փախչէր, վե՞րջը, վտանգաւոր յետարէ մը շատ բան կ'սպասուէր. բայց ա՞ն էր յիմարը թէ . . . չէր, է՞ր թէ չէր, մի ծաղրէք զիս, եթէ խենթեանայի իսկ պիտի չգարմանայի։ Ս,յս խոհերը բանի դիս կ'սլաշարէին այնքան կրարկանայի. վերջապէս անհամբեր ոտքի ելայ « ամեն ինչ կրթամ՝ Տօք. Պրէյդուէյլի պատմեմ » ըսի իմ սենեակս զանուղին ուղղելով խօսքս. բայց ան թնէս բռնեց և ըսաւ որ աւելորդ յոգնութիւն պիտի ամենամ սրովհետեւ Տօքսթըր նոյն միջոցին պիտի գար։ Տօք. Պրէյդուէյլ եկաւ։

— Տօքսթըր — ըսի անոր ներս մտնելուն պէս — Պ. Ֆրիթն ո՞րք զրիք։

— Տօք. Սգրէֆըրան ըսել կուզէք, կարծեմ, գնաց ան — ըսաւ որոշ ձայնով մը։

— Անոր անունն Ֆրիթ է ըսի դարձեալ։

— Ո՛չ Պարոն. ձեր անունն է Ֆրիթ՝ իսկ ան Տօք. Սգրէֆըրան է։

— Ո՛հ, երկի՜նք — ըսի սոսկալի բարկութեամբ — ուրեմն դուք իբր աս յիմարանոցին դուին, զիտի էք նաեւ տխմարութեան կողմէ, յիմար յիմարաց, ձեզի վաղն կ'ապացուցանեմ իմ ով ըլլալս։ Թշուառականն շողեկապէս մէջ գրպանէս դողցաւ դրամադանակս, անպատճառ ձեզի ցոյց տուաւ այցնողներս և դուք միամտօրէն հաւատացիք որ ան Տօք. Սգրէֆըրան է. լնդիւնն այսպէս ըլլաւ է։

Մինչ այսպէս բարկութեամբ կ'խօսէի, յանկարծ միտքս զաղափար մը ծնաւ։ Վերարկուս հանեցի, բաճկոնիս նոյնպէս ու շապիկիս վրայ գրուած անունս ցոյց տալով ըսի,

— Դարդա՛, տիմար մարդ, կարգա՛։

— Տօքսթըրն ակնոյցներն հարկելով սկսաւ նայիլ մարտանիշ ըրած տեղս։

— Տէ՛ր Աստուած — կոչեց — բայց ան մարդն իննթ չէր, շատ աղէկ էր իր վիճակն, ի՞նչ խաղ է այս։

— Խա՛ղ — նրատախտանցի բարկութեամբ — ան մարդն որ մեկնեցաւ, խենդ չէ ճիշտ է ըսածնիկ. մեղադարար մ'է եթէ ոչ սերտագործ մը։ Եւ Տօք. Պրէյդուէյլի մանրամասնօրէն պատմեցի Լէյրլի Քոմպի մէջ պատահածը։

— Ո՛հ, Տօք. Սգրէֆըրս կ'ապշեցնէր զիս, — ըսաւ զորմանքով ըրած պատմութիւնս մտիկ ընելէ վերջ — ներեցէք եղածին հա-

մար, բայց ինչ կրնայի բնել, նկատուութեան առէր որ երբէք ձեզ ճանչնալու պատիւն ունեցած չեմ, Ֆրիթ ձեզմէ առաջ իմ մօտ եկաւ ըսելով որ գուր ինքզինքնիդ Տօք. Սլիւէֆըրտը կարծելու հիւանդութիւնն ունիք, ձեր այցեխոսանքն ալ ցոյց տուաւ, ու խարուեցայ:

— Այս սրիկան շողեկաւորին մէջ խենթութիւն կեղծեց որ-
պէս զի գրպանէս թղթերս գոշնայ, վա՛յ, սիրկան վայ, իր ա-
մեն քայլերը հաշուով էին, սճրագործ մ'է վատը, սճրագործ, խեն-
թութիւն կեղծեց որ զուցէ ազատի իր արդար պատիժը կրնէն,
բայց պիտի դանեմ դանի ու սոտիկանութեան յանձնեմ:

— Զեզ օգնելու պատրաստ եմ — ըսաւ Տօք. Պրէյդուէյը —
Էքսմինիսդը հեռագրենք որ հոն հասնելուն ձերբակալեն դանի:

Գիտէի որ Ֆրիթ հեռատես էր, հետեապէս ամեն կայսրան-
ները հեռագրեցի որպէս զի փախուսան անկարելի լինէր: Իրաւի
մեր ջանքերը սարապ չեւան, օձիքը տուաւ վերջապէս, բռնուած
միջոցին նորէն խենթ ըլլալ ձեացուց, բայց ալ անօրուտ էին
այն խարդախ ձեւերը:

Էյլըրլի Գումպլ հասնելու, ամբողջ պատահարը Պրիսթօի
պատմեցի, խոր յուզմունքով մոտիկ ըրաւ:

— Կախուել պէտք է կախուել, սրիկան — ըսաւ բարկու-
թեամբ — բու բացակայութեանդ առեն Տօք. Պրատենի բնաութիւնը
հաստատեց որ Սլիվըն թունաւորուած էր անդղաց Ֆրիթէն: Ո՛հ
այս ինչ գժրաղղութիւն է, խեղճ Սլիվըն, խեղճ աղջիկս: — Ու
սրտաբեկ հայրը լալ սկսաւ:

Ֆրիթի դատը նայուեցաւ, նոր յայտնութիւններ սճրագոր-
ծութեան աւելի ծանր հանգամանք տուին. որովհետեւ ինքնազիր
կտակ մը՝ ճիշտ մէկ ամիս առաջ ստորագրուած (այն գիշերը որ
Ֆրիթ բնածած էր Սլիվընի) երեսն ելաւ, որու մէջ Սլիվըն իր
ամբողջ հարստութիւնը Ֆրիթի կ'ընդունէր: Սրիկան՝ տեսնելով որ
Սլիվըն պիտի ամուսնանայ, ձեռնարկեց այն վատ գործին որպէս
զի կտակը իր պիճը չկորսնցնէ:

Այս ամենքը անդլիացի պատաւորներու առջև պարզուեցան
որոնք Ճէյմս Ֆրիթի արդար պատիժը տուին:

Գալով տարաբաղդ Տօրթիի՝ չեմ գիտեր եթէ առաջուանն
եղա՞ւ երբէք...:

Ազատ քարգմ. Անդ է

Դ. Վ.

ԱՇԽԱՏԱԻ ԹԻՒՆ*

Ե.

ԱՄԷՆՈՒՆ նպատակը մէկ է: Որչափ նկատենք այս աշխարհը իբր ընդարձակ տնտեսական գործունէութեան, այն աստիճան կ'սխրենք աշխատութիւնը, որ մարդս կ'մեծցնէ, խնչպէս նաեւ աշխատողներն, մեծ կամ փոքր, բաւական է որ իրենց պարտաւորութիւնները կատարեն: Ստուգիւ զժողովրդը է աշխատութեան վարձատրութիւնը արդարութեամբ որոշել, և այլ պատճառաւ մարդս ստէպ կ'վհատի, բայց զարձեալ նկատելու է որ, եթէ բազմաթիւ երկու ընկերութիւններ, որոց միոյն անդամներն անյուշ, անպաշար կ'աշխատին և ընկերութիւն մը, որուն անդամները ծուլութեան, զատարկասիրութեան մասնած են խնդրինքսին, անշուշտ առաջինը նախադատ պիտի դառնայ, վասն զի այլ ընկերութեան մէջ պիտի դառնայ աւելի պատուոյ զղացում, անձնական արխանիք, սէր, կենաց, պատուոյ և խղճի տղաշովութիւն: Պիտի դառնայ նաեւ աւելի հարստութիւն և անդորրութիւն, խնչու որ աշխատութիւնը միշտ արտադրու է և ծախսութիւնն միշտ աւելի և փաստեր:

Թող ներելի բլայ ինձ սնոյել թէ նաեւ արեւելեան երկիրներու մէջ ուր մարդիկ իբրեւ ծայր կ'նկատուին, և ուր բարեբաղդաբար ծնունդի ազնուականութիւն չկայ, հարստութիւնը որ կազմուած է խելքով, աշխատութեամբ և տնտեսութեամբ տեսակ մը ազնուականութիւն կ'ընդհանրէ աշխատողներու և ահա այս պատճառաւ է որ հարուստներու մէկ մասը յարգանք չազած է:

Գարձեալ աշխատող ընկերութեան մը շահը, խնչպէս նաեւ արդարութեան անուրանալի սկզբունքը կ'պահանջեն որ, ամէն գործ և ամէն աշխատութիւն յանձնուին կարողներու, արժանաւորներու: Հարկս հասարակաց և պատիշտ արժանաւորաց լսուած է: Բայց քանի որ կարելի չէ աշխատութեան վարձատրութիւնը արդարութեամբ որոշել, խնչպէս ըսինք, այն ատեն լատարդին է որ ամէն սորք իւր խղճէն և իւր բնագոյումէն կ'ստուգուի ունենալ:

« Աշխատութեան մէջ ողջամ բլայ, լսած է իմաստասէրը, նախ ամէն քաղաքացիներու հետ կատարեալ հաշտարութեամբ օրէնքի հաստատման օգնել և երկրորդ մի միայն ատոր հնազանդել է: »

* Տե՛ս րիւ 2, Երեւ 73:

Ահա մեծ խնդիրը, կենսական խնդիրը, գրամազլխի և աշխատութեան խնդիրը, այսինքն աշխատութեան՝ գրամազլխի գէմ սլատերազմը, զոր օրուան խնդիր կ'նկատեն և որ Եւրոպայի մէջ ծագում առած է զրկիթէ վարէ մը ի վեր, սակայն աւանդական է, պատմական է, վասն զի, ինչպէս ուրիշ տոթիւ մը յիշեցինք, նոյնիոկ Արիսթոտէլի գրութեանց մէջ կարդացած եմ հետեւեալ պարբերութիւնը. « Եւ օր մը մեծ կոխը պիտի ծագի մէկ կողմէն քիչ աշխատելով շատ շահութեւրու և միւս կողմէն շատ աշխատելով քիչ շահութեւրու մէջ: » Արդէն յոյն իմաստասէրը այս գիտողութեամբ դուշակած էր աշխատութեան պատեղազմը գրամազլխի գէմ: »

Եթէ լաւ ըննուի սակայն, աշխատութեան գրամազլխի գէմ մըսած պայքարը բոլորովին տնտեսի է: Իմաստասէր մը խնդրին խորը թափանցելով պիտի տեսնէ թէ՛ աշխատութիւն և գրամազլխու միկնոյն բանեքն են: — Ի՞նչ է գրամազլխը — երկկուան աշխատութիւնն է: — Ի՞նչ է աշխատութիւնը — վաղուան գրամազլխը — ըսած է Ժիւլ Սիմոն: Թիէր՝ նշանաւոր պատմագիւրը՝ լաւագոյն եզրակացուցած է գրամազլխը և գրամը, բնելով թէ, գրամը աշխատութեան թանձրացումը կամ խտացումն է. « L'argent, c'est le travail concentré. »

Ստուգիւ լաւագոյն եզրակացութիւն մը տալ կարելի չէ գրամին, օրինակի համար. բանւոր մը տմիս մը կ'աշխատի հինգ արծաթ մէճիակէ շահելու համար. այդ հինգ արծաթ մէճիակէն ներքեւ ամուսնան մը աշխատութիւնը կ'ներկայացնեն փոքր քանակութեան մը մէջ: Եթէ Ափրիկիան յոգովորդներու ոմանց պէս աշխատութեան փոխարէն ոչ թէ գրամ, այլ պարզապէս հագուստի կամ ուտեստի պէս իրենց անմիջական պէտքերը պահանջելն, այն տակն միայն անմիջական պէտքերը հայթայթած կ'ըլլային, առանց ապագային համար ս և ինչպէսզլութիւն ըրած ըլլալու: Իսկապէս փոխարինութիւնը (vroc) կարելի է զուցէ նախ նախկին վիճակի մէջ զանաւոր կէս վայրենի յոգովորդներու համար, որոնց պէտքերը սահմանափակ են: Օրինակի համար. ցուրեն կամ բրինձ կուտան, որոնց փոխարէն քանի մը կանգուն կտու կամ քիչ մը ծխախոտ կ'տան: Բայց լուսաւորեալ ժողովուրդներու համար այդպիսի փոխարինութիւն մը կարելի բան չէ: Քաղաքակիրթ կամ կէս-քաղաքակիրթ բնոյթներ մը իւր տան մէջ ամեն մեքենայ և հետաւոր երկիրներու հասոյթներու, կարասիներու պէտք ունի. օրինակի համար. Ֆրանսոյի կամ Անգլիոյ մէջ շինուած պահարաններու, բազմեցներու, սեղաններու, աթոռ-

ներու, սլատկերներու, կերպաներու, Գերմանիոյ մէջ շինուած աշտանակներու, Պոհնմիոյ սկաւառակներու, Եգիպտոսի բլրինձին, Թրեկսի շաքարին, Սէլանի սլոպիլին, Տաճկաստանի գորգերուն և զանազան ազնիւ արտադրութիւններուն, Եմէնի սուրճին, Չինաստանի թէյին, Իտալիոյ կամ Մարսէլլի խմորեղէնին, Ռուսական կարագին, Դամասկոսի ծիրանին, Վիտի նարինջին, յիւրճապէս աշխարհի ամէն ճարտարարուեստի և բարեբեր երկիրներու բերքին պէտք ունի։ Իր բարոյական և մտաւորական գարգացմանը համար պէտք ունի նաև եւրոպական գրքին, լրագրին և թուղթին, սրտնք մտաւորական կեանքը՝ տեսիլը՝ կ'ներկայացնեն։

Եւ ըստ իս անոնք որ, տեսիլին (idée), այսինքն՝ զազափարին չեն հաւատար, անարժան են լուսաւորութեան և նոյն իսկ մարդկութեան։ Ուրեմն, ինչպէ՞ս կարելի է այդ ամէն առօրեայ պիտոյից փոխանակութիւնը բնել առանց զբաւի։ Բռել է որ, զրամբ և զրամադուսիր լուսաւորութեան, մարդկութեան անհրաժեշտ պէտքերը կ'ներկայացնեն։

Այդ անտրանալի ճշմարտութեան առջև՝ Եւրոպայի և Ամերիկայի բազմաթիւ ընկերվարականներ դարէ մը ի վեր կ'աշխատին զրամբ և զրամադուսիր բառնալու և միւս կողմէն գործաւորները, ըստ մեծի մասին, չզաղրած են զանպատկէ որ սխալ տարեկանէ սկսելով՝ ստիպուած են առ նուազն օրը տասներկու ժամ աշխատելու՝ միայն իրենց օրական պարէնը հայլծալթելու համար, և այլ չափազանց աշխատութիւնը կ'նկատեն իբրի գերութիւն և տանջանք, ի նպատակ հարուստ գործատանց, յայտնքն, զրամադուսիր տէրերուն, մինչդեռ միւս կողմէն անոնք կ'պընդեն թէ՛ գործաւորներու օրական աշխատութիւնը պէտք է ըլլայ գէթ տասներեք ժամ։ Այս պատճառաւ գործատանց տէրերու և գործաւորներու միջև վէճը, կռիւը չ'զազրիր և սակայ այդ ծաւրը խնդիրները երեսփոխանական ժողովներու և պաշտօնէից խորհուրդներու զբաղման և վիճարանութեան առարկան կ'ըլլան։

Հարուստները առկի ուսեալ ըլլալով՝ իրենց իրաւունքները ընդարձակելու, լուսադոյն պաշտպանելու կ'յաջողին։ Գործաւորները գործատուներէ դուրս կ'կարծեն իրենց իրաւունքները ըստ բաւականի պաշտպանել տկուկներու մէջ ճառախօսելով՝ մինչդեռ, անթափանչ, պէտքը կ'ստիպէ զանոնք գործատուները ղեկելու, սրտնց կանոններուն անխուսափելի կերպով կ'հպատակին, աշխատելով շատ անգամ՝ օրը տասներեք ժամ։

Սակայն, եթէ երկուստեք, այսինքն, գործարանի տէրերը անկեղծօրէն բանալիցին գործաւորներու հետ՝ իրենց փոխադարձ

շահերը անտարակոյս աւելի լաւ կ'ըմբռնեն և ճշգրտապէս որոշելու և արդարութեամբ պաշտպանելու կ'յաջողին, վասնզի, զրամազուլսը աշխատութեան հետ հաշտեցնելու, աշխատութեան բաժանումը և ժամերը որոշելու գլխաւոր պայմանը, անկեղծ բանակցութեան և երկուստեք համեմատութեան մէջ կ'իյայանայ:

Ստուգիւ, պետութիւնը թէ և իր ընդհանուր օրէնքներովը աւելի մէկուն իրաւունքը կ'պաշտպանէ, բայց, աշխատութեան կազմակերպութեան և անհատական նախաձեռնութեան գործնական չ'ուղեր խառնուիլ, լաւ դիտարկել թէ՛ ստիպողական կամ՝ ակամայ աշխատութիւնը արդիւնաբեր չէ, ինչպէս նաև մարդուս մեքենական աշխատութիւնը չկրնար օգտաւէտ ըլլալ: Գործաւորը օր ըստ օրէ բարոյապէս և մտաւորապէս կ'զարգանայ և կուգէ օգտուիլ լուսաւորութեան զարգացումէն և գիտութեան նոր դիտելոյն: Վայելքի հետ պէտքերը կ'աւելնան, եթէ օրը տառնընդհատ կամ տառնեքի ժամ աշխատի, ալ ժամանակ չ'ունենար ուսմանքով զբաղելու և իւր անձին ու ընտանեացը առողջութեան և բարեկեցութեանը հսկելու:

Այսօրուան գործաւորը նախկինին չ'ունենիր: Նախկին գործաւորը աշխատութիւնը լինցնելն հարք, գինեաւուն կերթար և շահած զրամը հան կը վառնէր, խեղդելով ողելոյ ըմպելիքէն մէջ իր և իրեններուն առողջութիւնը, անգործութիւնը և պատիւը, մինչև որ արդի գործաւորը պարզ և զովացուցիչ ըմպելիքով մը կը զոհանայ և օրը աւանդաւոր երկու ժամ ընթերցատունը կամ ըսարանը կ'անցնէ միտքը զարդացնելու համար. իսկ շահած զրամը կ'յատկացնէ ըստ մեծի մասին իւր մանկանցը ֆիզիքական, բարոյական և մտաւորական զարգացմանը: Այս կերպով ճշմարիտ վայելքներու կ'արժանանայ, որոնց կ'մանաւակցենաւ իւր ընտանիքը:

ԳԷՈՐԳ ՊՈՒՊԼԻ

ԱՊՈԿԵԴՐՈՆԱՅՈՒՄԸ * ԳԱԻԱՌՆԵՐՈՒ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՆ ՄԷՋ

Թ Բ Զ Ն Կ Ա Ն ամենէն զովելի օրինակը տուաւ տակէ մէկ ու կէս տարի առաջ իր վարժարաններու միացումովը, շնորհիւ կարգ մը զարգացած և կրթաւէր երիտաւարացիներու: Եւ ապիթ սննդած հմ սոյն էջերուն մէջ զրեւ այլ խնդրին վրայ, որ

* Տե՛ս րիշ Յ, երես 182:

բանի մը դիտարկութիւններ ալ բռած եմ, առաւ տեղերը է կրկին մանրամասնութեան մանկ. միայն համառօտ տեսութիւն մը կը բաւէ այդ մէկ ու կէս տաբուան շրջանին վրայ:

Ինչպէս դիտենք, Երզնկայի չորս թաղերէն երեքը միայն միայն. իսկ թաղերէն մէկը՝ Ս. Երրորդութիւնը՝ ամենէն հարուստը միանշաժան, կարգ մը ետեւէր ջուլ-աղաներու բմահանդրէն զոհը դարձաւ, տնջատ մնաց ու կը մնայ մինչև այսօր, մեծ հարուստ մը տալով միւս միացած թաղային վարժարաններու կանոնաւոր յարատեւութեան:

Այս տարի, բանի մը հաստատ տղերիւնքէ առած տեղեւորութիւններէս կը հասկնամ որ, մեծ դիտարկութեամբ կըցած են միացեալ վարժարանները նախօրը շրջանը բոլորել բաց մըն ալ թաղով: Իսկ այս շրջանի սկիզբը բիշ մնացած է միացած վարժարանները լուծել: Բարեբաղդաբար բանի մը անձուէր անհատներու շնորհիւ նորէն կը շարունակէ կազմի կազմ ընթանալ: Ս. Երրորդութեան չեղոր վիճակին, և բանի մըն ալ ազգային յարկերու վերաշինութեան պատճառով—որոնց՝ ժողովրդին և թաղապետներու մեծ մասը համաժող չեն եղեր—միացեալ վարժարաններուն պիտոճէն ունի տնձուի վիճակի մը կը դատարարուի, և հոգաբարձութիւնը կըստպուի ուսուցիչներուն ամբողջութեան չեղել և . . . առօր հետեւանքով մօտ ամբողջութեամբ վարժարանները անկերպարան դրութեան մը կը մասնուին:

Այս ամէն տնայնորդութիւնները և անհատաւոր դրութիւնը կը դաշակուէր այն տունէն արդէն՝ երբ Ս. Երրորդութեան թաղապետներէն մէկ բանին, բանի մը հաստ ալ «պուտիկ մը խելը ու գովի չունեցող» ջուլ-աղաներ, «ջուր պղտորող» սղախի խմբակ մը, հարկերաւոր մատող մարերու յառաջկիմանկան ձգտումները իրենց ձեռքին մէջ խեղդեցին, ու անոնց ազգայն անսրտաւորութեան մասնեցին . . .

Այդ սղտրակի . . . խմբակը ազգային մանուկներուն զարգացման, կրթութեան վրայ չի խորհեղէն զատ, դռն ձեռքերնին խղճներուն վրայ դնելու և իրենց բային անարգարութիւնը խոտաւորանելով ետ դառնալու սղմաւորութեան ալ չունեցան: Ու թմոյ համազօրին որ, միշտ պատասխանատու են հանգեալ ազգին մանուկներուն, ցարժափ մնան իրենց տնայնորդի կամակարարութեան մէջ, և սկսեալ զորմ մը փոխանակ առաջ տանելու, բանդելու պատճառ բլլան . . . , որ առաջադաբար, ամէն խղճովաւ ունկնդրի արդարատանքն ու նախկինը սկսի շարժել: Առանց վայրկեան ոչ խորհելու որ ամէն եկեղեցի « ծուխ » առ հասարակ նայն ազ-

դին զատկները են, այսինքն՝ «ամենքս մեկին, մեկը ամենքին» 4 միշտ շարք մը ներկայացուցիչներու ? ? ? բերնէն խորհրդաւոր՝ բայց զգուշիկ «մենք»ը, «մեր»ը կը պոռթկար։ Է՛, հեռաւորքը. — ամբողջ մատաղ մայրերուն փճացումը . . . :

Երգնկայի պէս բաշտք մը՝ ուր միեկնայն թաղին մէջ, իրար մէ մէյմէկ բաբլնիկէջ հազիւ հեռաւորութիւն ունեցող տարածութեան վրայ շինուած են չորս հաւ եկեղեցիներ, և անոնց շրջափակին մէջ չորս հաւ յարակից թաղային վարժարաններն — մասնաւորապէս երկուքը յարմարագոյն շէնքերով. — ու այս իրարու դիմացի, խիստ մօտ վարժարանները չի միացնել, չի յանձնել մէկ երկու անօրէնի հսկողութեան, չի միացնել անոնց սնտուկը, չի կառավարել մէկ մեթաքով, մէկ ծրարիւրով, վերջապէս, չընել անոնցմէ մէկը ուսումնարան ու միւսները յաջորդաբար բարձր կարգերու կրթարաններ, ուր ուսանողը հաստատուն սանգուխի մը պէս պիտի կրնայ արձակ համարձակ, շատ ու հառաւադուն բայց լերով հաւնիլ իր նպատակին, կրնամ, այս ամէն յառաջիման կան բայցերը գոհել բռնի մը հասնելու կամէն, պարզապէս աւրաւ մըն է անդացի զարդացած և ուսումնաւէր երկատարղութեան։ Ո՞ր օրին, ո՞ր աներեւոյթ ձեռքին կըստառուի տա ամէնը ընկրու համար։

Երկնկայի վարժարանները թէև ունին իրենց ծաղը կարգ մը անհարակ ու պատուելի—ուսուցիչներ, բայց լաւերն ալ պակաս չեն հոն, առ վերջիններուն պաշտօնավարութեան տակ, լաւ կրթարան մը կ'ենայ երաշխաւորել սուսանդներու ազգական։

*
* * *

Յիշած օրնախնկերս ամէն բան որոշ կերելի, և որքան ալ ջանամ անոնց թիւը շառցնել, անխորան աւելի օրտի զան հաստատուել միեկնայն իրողութիւնները, թէ գտաւաներու մէջ գիտ կաւաարեալ տպակեղծանացում կը տիրէ կրթական գործերուն մէջ, և կը շարունակուի անհաշտ աչքով նայիլ այս թաղեցիկն ուրիշին, և այս առեկալութենէն կը փաստուին միայն ու միայն կրթական յարկերը։ Եւ միթէ մեր վարժարաններու անգահացուցիչ միճակին չե՞նք կրնար վերադրել, մասամբ որ, այն գանգաւաները թէ՛ մաս մը մնալորեն անուսարքեր կը մնան պէպի վարժարանները, ան պարտաւանաւ են և այլն։ Յանձնը մեր կրթարաններուն գոնէ մշտնջենական եկամուտները միացնել, գոնանք օրտակարապէս անաւանել և այսպէսով անոնց մատաւորակամը, բարոյականը և

նիւթակները բիւ մը երաշխաւորել, ու պիտի տեսնենք որ ժողովուրդը ինքնաբերաբար պիտի փարի այդ շէնքերուն: Որչափ առանձինքն ու անձատ պահենք ու տնտես կերպով տնտեսներ ունենցած պիտանկիւ, ու մեր խի ձեռքով ողորմելիութեան զատակները այդ շէնքերը, այնքան ասան ալ ծնողքներէն լաւ չի խորհողները պիտի շարունակեն իրենց անտարբերութիւնը, բոնի որ դեռ հասած չենք զարգացման այն աստիճանին՝ որ «պարտականութեան գիտակցութիւն»ը ամէն անհատի նշարանը լլլայ:

Բնականաբար ամէն զարգացած անհատի, հոգաբարձութեան կամ թաղականի — չի հաշուելով փոքրագի ու փոքրածիւ հասակները — իզն է տիպար նախակրթարաններ ունենալ: Աստեղծող օգտակար նպատակ մը ինքնին զովելի է: Բայց միայն իզն ունենալ առանց զարգացելու հիմնական միջոցներ ձեռք առնելու, էլը նշանակէ նմանիլ ան մանուկին՝ որ մէկ ժամանակ մը հազար ու մէկ փայլուն երաշխիք կը յօրինէ, առանց ո՛չ մէկը իրականացնել կարող ըլլալու: Ապացոյցի պէտք չի կայ հաստատելու համար թէ՛ ժողովուրդի մը զարգացման, մտաւորական մակարակին, բարոյական պահանջներուն վրայ զապաւար կազմելու զլիաւոր գործիքը, հայելին՝ որ պէտք է դիտել՝ գրականութիւնը, դպրացներու սխառմը, հաշուելով նաեւ մէկտեղ զանոնք տնտեսելու եղանակները, անոր համար եղած գոնողութիւններուն չափն ու եռանդը, և ընտանիքի կազմակերպութիւնը և իր աւելանքներուն փոխադարձ յարաբերութիւններով. ասոնք պէտք է անուրանալի զլիաւորապէս:

Քանի որ, առ այժմ, խօսքերնիս վարժարանին վրայ է, և անոր անտեսական ու մթնոլորտ պարզան ալ հոս մեծիակ զեր էլը խաղայ այս տեսակետով, ուրեմն մեզ կը ներկայանայ խորհելու կամ բարեկարգելու — եթէ պէտք ունին — երկու էական կէտեր. — կեդրոնացում, այսինքն՝ պիտանկի միացում, և ծրագրակերպ ձեռնարկութիւն, կանոնաւորութիւն և մշակութիւն. երկու շօշափելի և աչքի զարնող կէտեր: Եւ իրօք, մեր գաւառային ամէն վարժարաններու մէջ ալ այս զլիաւոր պարագաները բարձի թողի կրած են:

Առաջինը՝ ազատութիւնը, ու իր փնտռելի տեսանք: Իսկ երկրորդը՝ ծրագրութիւնը, — ահ, Աստուած ծրագիր չինէ: Մեր ամէն վարժարաններուն մէջ առ հասարակ ծրագրի տնտեսը զանաւորութիւն կը տիրէ: Թէ՛ ի՞նչ թէ՛ բազար մը իր շրջակայ գաւառականներուն վարժարաններու չի կրնար կամ չի տար պէտք և զաւանդը, այլ նոյն խի միևնոյն բաշտըն վարժարանի:

րուն ծրագիրներն ալ իրարմէ հիմնովին կը տարբերին. ու աշտ-
կերալ մէկ զարդէն ուրիշ մը փոխադրուած միջոցին մեծ շուար-
ման ու ժամանակի կորուստի կենթարկուի . . . : Մեր վարձա-
քաններու ուսուցիչները ամէն բան են. բոտ հաճոյս կը յապա-
ւեն, կը բարդեն, կը սրբադրեն, կը, կը, կը, ու . . . ոչինչ կար-
տադրեն: Իսկ Ուսումն. Խորհուրդին կողմէ ժամանակաւ . . .
խմբադրուած ծրագիրներն ալ արդէն մեռնալ տառ մնալէն դատ,
կարգաշած եմ Պօլսոյ Թերթերուն մէջ խմբադրականներ, որ կը
սղահանջեն կամ կը յանձնարարեն 40—45 տարի առաջ խում-
բադրուած ծրագիրները կէտ առ կէտ գործարկել այսօր: Աս կէ-
տին միջ չեմ կրնար հաշտուիլ Պատ. հեղինակներուն հետ, որ-
քան ալ խորհելու միջ ունենամ Թերի կողմէ: Վանի յառաջա-
նայ ժամանակը ու անոր սղահանջումները փոխուին, անոր զու-
գրութայ կերպով պէտք է փոխուին մեր կրթական հաստատա-
ւորներու ծրագիրները, ուղղութիւնը: Այս օրուն խմբադրուած
ծրագիր մը չի կրնար քանի մը տարի վերջ ժամանակին սղահանջ-
ներուն զահագում տալ, հեռաւարտ դործադրուիլ: Մեր կրթու-
թիւնը, սովաքներու մատուցողները յեղաշրջուլ՝ ժամանակն է,
ուրեքն անանի մը լինելու է որ, մեր ներկայ կամ ապագայ սե-
րունը՝ ժամանակին հոսանքին առաջը տանելու, անոր յարու-
ցած դժուարութիւններուն դիմադրելու, մաքառելու կարող ըլլան:
Քայց մենք զարմանալի աւանդամիտներ ենք, շատ քիչ հեղ բա-
րեշրջութեան ամանապղախի բայլ մը տանելու բարեմտութիւնը
կունենանք. ու անոր համար է որ շատ քիչ անգամ, անկատար
ու անօգուտ կերպով կը կատարուի ծրագիրներու մշտկութիւնը
մեր մէջ. միջոցն ունիւն աւանդամիտութեան մանդաղը առաւ
հունձը կրնէ . . . :

Վերջապէս, ի՞նչ զլուխ ցուցնեմ, ո՞ր ծնողը, ո՞ր հոգարար-
ձու կամ թաղական պիտի թողու որ փճանան մեր ամենէն
նուիրական այլ յարկերը, որոնք մոլական զօրութիւնով մը կար-
ծես մարդ կը բարձրացնեն դիտութեան, իտէալներու և յառաջ-
դիմութեան բարձունքը: Ա՛լ բուսական է որքան զահեղինը մեր
կուսակցական ճղճիմ հաշիւներուն ու ջրջական «Խ»-ին մեր
կրթական հաստատութիւններու յառաջդիմութիւնը. ատենն է դա-
նոնը հիմնապէս բարեխօփելու անոնց խորիւրդը հաստատ հիմն-
քու վրայ դնելու, և ներկայ անգահացուցիչ վիճակէն բարձրացնե-
լու աշխատիլ:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀՈԳԻՈՅ *

Պ.

« Է ի՞նչ փրկարիւմ եւ կարեօք գտանկոյ »

Ե ՈՍԿԵՐԵՐՈՆ

Հոգեկան առողջարանութիւնը՝ մի միայն գործարանաւորութեան մէջ շփոթութիւն կամ խանգարում յառաջ բերող զ/ւշազգածութիւնները տապալելու մէջ չը կոչուար, այլ և երբեմն հիւանդոտ հանգամանաց բարեփոխման համար, այդ գիւրադրայութիւնները իւր դաշման կը գործածէ. ինչպէս որ բ/շխանութեան մէջ գործածող զր/թէ բոլոր զեղերը՝ թոյներ և երբեմն շատ փնտաբեր թոյներ են, նմանապէս կիրքերն ալ հոգւոյ առաւել կամ նուազ ազդեցութիւն ունեցող լիզն. քն են. այսու տմե. նոյնիւ երբ ընտրողութեամբ գործածուին, օգտուէտ զեղեր կը լինին:

Բուռն բողձալն մը՝ հիւանդի վիճակին նկատմամբ երբեմն նպատաւ. ւոր փոփոխութիւն մը յառաջ կը բերէ:

Սօսելիկի բարձրագոյն վարժարանէն՝ վեհաւար Պարթէզ, կ'ըսէ որ, մեռնելէ առաջ՝ սիրեցեալ անձ մը անսնկլու անձկալի փափաքը կրնայ երկարածդ կ'հոգեւարբը:

Բժշկական տարիգիւրը, սոյն իրաւացի կարծիքը կը հաստատեն բազմաթիւ և նշանուոր օրինակներով:

Յատոււմ ու բարկութիւնն ալ համանման արգիւնք կրնան յոտալ բերել: Ամէն ոչ գիտէ հեռեւեալ մաւրիտանացի իշխանն պատմութիւնը:

Մէլի՛ ձիւլիմ, անդարմանելի՛ հիւանդութեամբ մը, անկողնոյ կը ծառայէր, երբ իւր և Բորթիւլացի զօրականաց մէջ ճակատամարտ մը տեղի կ'ունենար, յանկարծ կը լսէ որ իւր զինուորները փախտտակն կը դառնան, անմիջապէս անշուշէն ցատկելով զանոնք կը ժողլէ և ի միասին դէպ ի պատերազմի դաշտը կը յառաջանայ, յաղթանալը կը տանի, և սոյն արտատոյժը ջանքը ցոյց տալէ մի քանի վայրկեան վերջը հոգին կը վէլէ:

Երկուզը, թէ և հիւանդութիւնները կը ծանրայնէ և նոյն իսկ մեր քաջառողջ վիճակին մէջ զմեզ մի քանի տարափոխիկ ժանտահոտութեանց տխրութիւթ տպաւորութիւնները կամ նշաններն ընդունելու արամադրելի կ'ընէ, բայց փոխադարձաբար այդ երկուզը ճարտար բժշկի մը ձեռքը բուժման և փրկութեան զօրաւոր միջոց մը կրնայ ըլլալ:

Արժանահաւատ զննողք կը յ'շին բաղժութիւ իրողութիւններ, որոնք կ'ապացուցանեն թէ, ստատիկ ահուդողի մը մէջ քանի՛ քանի՛ հոմիները նոյն հիւանդի խօսելու և յօդատապօտներն ու անդամալոյժներն իրենց անդամներն ազատորէն գործածելու սկսած են, այն հիւանդ անոնքն, որոնց համար արեւնաթին բոլոր հնարքներն ապարդիւն մնացած են:

Այս մտան բուսական հետաքրքրաշարժ է հիւանդ պատմութիւնն որ

* Տե՛ս րիշ 6, երես 238:

շատ տեղ յ'շատապիտան է :

Յօղատապում մի, որ ինքզինքը Պօրտոյի եկեղեցիներէն մին վո՞ւս Գընէ տուած էր, իւր գահաւորակին մէջ պատարագ կը լսէր : Նորս զին տեղի ունեցած իրարանցում և արգմանկին չ'ըսոյ կ'իմանայ թէ, վիթխարի առիւծ մը, զոր քաղաքէն մէջ ի ցոյց հանած էին, իւր գառագեղէն փախկելով եկեղեցւոյ շուրջը կը դառնայ : Հիւանդը արաստապահար եղած անմիջապէս ոտքի կ'ենէ, ամուսնի դուրս կը նկատուի, զարմանալի ահագութեամբ մը խորանի վրայ կը ճատկէ և անիւ մագլցելով բարեբաղդ քար պարագ զտնուոյ որմախորշի մը վրայ կ'ենէ : Այս կերպով հաւատացեալներուն յանկարծական մեծարանաց արժանացող սոյն նորահաշ աւուրը, միմիայն շարժական սանդուխ մը բերելով կարելի կը լինի իր բառուցէն վար առնուլ :

Վրաթիւր ևս կը խօսի ոչ նուազ հետաքրքրական բուժման մը չ'ըսոյ, որոյ մէջ ինք ոչ թէ միայն աշանտես վկայ, ոչլ և գործող մ'եղած է :

Վերոյիշեալը գացած էր տեսնելու տիկին մը, որ յուսահատ չ'իճակի մէջ կը գտնուէր : որչափ ֆիզիքական, նոյն և ոչ նուազ բարոյական ցաւերէ յառաջ եկած յամբարցեցիկ հիւժուամ մը՝ այդ տիկինը զրէթէ ուժաստակ ձգած էր, և կը կարծուէր թէ, բնութիւնը չը պիտի կրնայ զայն նորէն կաղդուրել :

Վրաթիւր՝ տխուր և մտախոհ կերպով մը տիկնոջ տունէն կ'ենէ, ճամբան կը տեսնէ որ մարդ մը՝ արջեր կը պատցնէ, մաքին մէջ յանկարծ խոցահուրդ մը կը յշարնայ և իսկոյն իր որոշումը կուտայ : Թէ ոչդ մարդը և թէ արջերը հիւանդին սննդակը կ'առաջնորդէ : որոշեալ պահուն երբ խեղճ տիկինը կը տեսնէ որ զինք չըջապատող հողմարեկից վրայէն այդ սոսկալի առնանց տէն գլուխները կ'երևին, այս անգամ իրաւամբ սարսափահար եղած յեղաշրջման մը կ'ենթարկի, որմէ նպատաւոր տագնապ մը յառաջ գալով հիւանդին ապաքինման պատճառ կըլլայ :

Բժշկական պատմութեան մէջ, բարոյական լնչու մննելով ի գործ դըրուած ողն օրինակ աթիւր գարմաններ կը յիշուին :

Խաղամուլ մը, որ խորին քնատութեան մը մէջ ընկզմած էր, չը կըցուայդ թմբութենէն ազատի, մինչև որ իրեն, բիբլիքի մէջ յաջողագոյն պահուն գործածուող « Էլէն », բարձր է լեօքումս » բառերը բարձրաձայն չը պուտցին :

Խելայեղ մը միշտ կը չ'ախնար թէ ագքատութեան մէջ պիտի մեռնի : Կէլ՝ անոր անտի երկեղներն ուրիշ կերպով չը կըցուս վարատել, բայց միայն իրն աւետել տալով թէ պիտի ժառանգէ շատ մը հարստութիւններ, որք իրօք գոյութիւն չունէին :

Քանի՜ քանի՜ նուազածուներ, որք իրենց արուեստին սիրահարներով տեղային շնորանաց միջ ինկած են, ապագենեցան քաղցրահնչեան եղանակաւ մը, զոր իրենց պառկելու սննկին մօտ կ'ածէին :

Վերէյ կը պատմէ, Տօգթէօր Պաւլարի մի ճարտարիմաց և ընդ նմին գթաւատ տեղեկագրէք :

Յիշեալ բժիշկը կանչուած էր մարդու մը քով, որ իր կատարեալ կործանումը, այսինչէ, հարստութեան փճացումը իմանալով վառնդուսոր կերպիւ կ'իմուածապար եղած էր :

Բժիշկը հետեւայ դեղագիրը յանձնելով գահասուս :

« Գիր վճարման երեսուն հազար (30,000) ֆրանքի— գանձելի նոտարէս : »

Պ.

Սկիզբիս Բնութիւնս

Յայտը՝ հոգւոյ մի յոյ՛ն է, զոր ամենահեշտ և ամենաազդու զգա-
ծ ուսածներէն մին կրնանք համարել. ուստի պէտք է որ այդ ալ հոգեկան
առողջարանութեան մէջ կարեւոր տեղ մը բռնէ:

Յայտը կրնայ տալ արեան շրջաններուն թեթեւ արագութիւն մը, որ
կերպարանքը կ'ոգևորէ, գիմաց կենդանի գոյն մը չկը շնորհէ, և բոլոր մար-
մնոյ վրայ բարեկեցութեան բերկրայից ազդեցութիւն մը յառաջ կը բերէ:

Բժշկութիւն յոյտը՝ մի առաջին քայլ է, զոր կ'առնեն դէպ ի առող-
ջութիւն. այդպիսի յոյս մը հիւանդին վրայ այնքան ազդեցութիւն՝ կրնայ
ընել, որքան նա վտտահութիւն ունի բժշկին վրայ:

Այս եղանակաւ ամեն օր կը տեսնենք որ ինչ ինչ ծանրակշիւ և ըմ-
բոստ յոյզեր մեծաւ մասամբ տեղի կուտան յոյսի մը, զոր մասնաւոր
ճարտարութեամբ մը ձեռք կրնանք բերել:

(Հարունակիկ)

ՕՎԱՃՐԳ ԵՒ ՏԷՕՆԿԷԼ

(ՈՐՐԵՐՈՅ ԼԵԱՆՐԷՆ)

Ի նպաստ տեղւոյս Որբանոցին անցեալ տարի խոզի՛ն հաւաքում և-
ղաւ թէ Պարտիզանի և թէ Օվաճրգի մէջ, Ըստ սովորութեան Պարտիզան-
ցիք իրենց նուէրներ սիրայօժար մատուցին նպաստ հաւքող խումբին, որ
երկուք ու կէս օրուան մէջ հաղիւ կարող եղաւ շրջագայիլ զիւղիս բոլոր
թողերուն մէջ, Օվաճրգի Հայ ժողովրդեան համար նորութիւն մ'էր տես-
նել ուսուցչի մը առաջնորդութեամբ հինգ օրեր, որք կ'գիմէին անդուշ-
քնակցաց բարեացակամութեան, թաղ, խորհրդոյ անդամներու հաճութեամբ,
Տ. Արիստակէս Քհչյ. Միճեան և Քէհնայ Արթաքի աղա որբերու առաջ-
նորդիով քանի մը ժամուան մէջ շրջագայեցան ամբողջ Օվաճրգ, խնդրե-
լով մէյմէկ նուէր Որբանոցին համար: Շո՛տ քաջախերական էր արդարեւ
տեսնել, որ ի նպաստ որբերու բաղումը յօժարակամ ու խնդութեամբ ի-
րենց նուէրը կ'յանձնէին հաւաքիչներուն: Մայրերու խորին համակրանքը
որբերուն հանդէպ կ'յայտնուէր՝ իրենց օտ բաւերէն « ևկէ՛ք հալորունքս
առէք օղորունքս, ապրի՛ք զաւակներս »: Օվաճրգէիք երեք քիւճէ լեցու-
ցին խոզակով:

Ինչ համակրելի արարածներ են սա օրերը, Քէհնայ Արթաքին իր
անունը կրող սիրուն ու յպոռն որբ մը (Արթաքի Գափաֆեան, խոսքիւ զ-
ցի) տնտաւ խումբին մէջ և իբրեւ իր զաւակ շո՛տ սիրեց զնա, և այդ ան-
կեղծ սիրոյ ապագորութեան տակ գիւղին է՛ն նեղ փողոցներուն մէջ խկ մը՝
տաւ, զարկաւ ամեն դուռ, և ամեն ճիգ թափեց խոզակն առատապէս հա-
ւաքելու համար. խորին շնորհակալութիւն Տ. Արիստակէս քահանային
Պատ. թաղ. խորհրդին և համայն Օվաճրգի Հայ ժողովրդեան, որք օրերը
և իրենց ուսուցչին ուրախութեամբ և նուէրներով լեցուն Պարտիզանի զըմ-
կեցին: Չ'մոռնա՞մ գրելու թէ՛ կին մը որ խոզակ չ'ուներ, վաղեց անէն բան-
նրած շուպիկ մը բերաւ և որբի մը յանձնեց « այս ալ իմպարիկնուէրս ըլ-
լայ » ըսելով: Նրկու գիւղերէ հանգանկուած խոզակը 20. 25 գիւլ կ'ըլլա

Հաւանականութեամբ, ապրին թէ՛ Պարտիզակցիք և թէ Օվաճըզիք՝ Այս առթիւ պարտք կը համարենք հրապարակաւ խորին շնորհակալութիւն յայտնել տեղւոյս Ազգ. վարժարանի Կրթ. Հոգաբարձութեան, որ բարեհաճեցաւ ամբողջ տարի մը իրենց ուսուցիչներէն Մեծ. Միքայել Էֆ. Պաղտասարեան, որքանոց զրկել, որպէս զի շարժմը հինգ օր մինչև կէս օր չորս պահ հասախօսէ, Կ'ուսանք թէ Պատ. Հոգաբարձութիւն դարձեալ օգիտի բարեհաճի նոյն բարեքն ընել առաջիկայ տարի ևս, որով Պարտիզակցիք ևս աւական ըստին մը ունեցած կ'ըլլան սոյն բարեփոխական ու կրթական վսեմ գործին մէջ:

Այս առթիւ յարմար կ'գտանմ' ընթերցողաց հաղորդել Օվաճըզի և Տէօնկէյի վրայ մի քանի համառօտ տեղեկութիւններ, զորս ստացայ խօսակիցներէ այդ հաճոյալի ճամբորդութեան և բարեգործական պայտաներու միջոցին: Օվաճըզ պարտիզակէն մէկ ու կէս ժամ հետի հայաբնակ գիւղ մ'է, ունի գրեթէ 500 տուն, որոնց 20 - 22ը բողոքականն, չայ կաթոլիկ չ'գտնուիր հոն: Ազգայինք ունին Ս. Լուսաւորիչ անուամբ Եկեղեցի մը, երեք քահանայով. ունին Ազգ. երկսեռ վարժարան մը՝ ուր կը յաճախեն գրեթէ երեք հարիւր երկսեռ գաղութականներ: Վարժարանիւրոյն անօրէնն է Գրիգոր Էֆ. Յարութիւնեան, կրթական գործին տեղեակ, փորձառու անձ մը, չայ բողոքականք ունին ժողովարան մը և ծաղկոց մը որուն ուսուցիչն է նաեւ քարոզիչը նոյն ժողովրդեան: Օվաճըզ ունի նաեւ փոքրիկ շուկայ մը, որ երկկոյնեը կենդանութիւն կ'առնէ, իսկ մնացեալ ժամանակամիջոցին մէջ կ'աշխատայ, իր ունեցած փոքրաքանակ ապրանքներով որ գիւղացիին ուսուստին անհրաժեշտ մէկ մասը կը կազմէ:

Ժողովրդին մեծ մասը հոգաբործ է, մէկ մասը մտաւայ՝ կայս. կառավարութեան ասուի մեծ գործարանին մէջ կ'աշխատի և ամենափոքրիկ մաս մ'ալ արհեստաւոր է: Օվաճըզի գլխաւոր բերքերն են, խոզակ և ծը-ձախտ: Հասարակ ժողովրդեան մէջ ընթերցանութիւնը մշակուած չէ: Օվաճըզ կ'ըրկուի մէկ օրաբերք, մէկ Արեւ. Մամուլ, մէկ Հաւերագրատակ և մէկ Աւետարներ:

Եւսմը 9 ին ատենները կ'մեկնենք Օվաճըզէն և մեր երեսները կ'ուղղենք Տէօնկէյի կողմը, որպէս զի հոն ալ քիչ մը խոզակ հաւաքենք: Ճամբան քանի մը հոգիներ ըսին թէ պարապ տեղ Տէօնկէյ մի երթաք, մարդ չկայ հիմայ հոն, ամենքն ալ ասդին անդին արտերու մէջ ջրուած են և այլն: Մեր ճամբան կ'շարունակենք և կ'հանդիպինք յստակ ու պաղուկ ջրի մը, որուն քով պահ մը կ'նստինք հանգչելու և ընտելեան մեզ պարգևած անարուեստ ու կապուելի գինիէն, պաղուկ ջրէն խմելու համար: Մինչ նոստած էինք ջրին քով, բոլորինս կուգայ ծանօթ երիտասարդ մը, որ լատեղեկութիւն ունիմ' կ'ըսէ Տէօնկէյի վրայ, ուստի համարձակորար տեղեկութիւններ կ'ենդրոմ' իրմէ: Չ'ըջինք խոզալին զապէս ելլել հիմայէնք թէ՛ Դ թիւը մեծ գեր կ'կատարէ Տօնկայի մէջ: Ահաւաստիկ 30 - 40 տունէ բաղկացեալ Հայաբնակ գիւղակ մը, որ ունի Դ եկեղեցի, Դ դպրոց, Դ քահանայ, Դ վարժապետ, Դ սրճարան, Դ նպարտաճառ. աւելցնենք նաեւ ասոնց վրայ Դ կրն, Դ Աստուած Դ և Փրկիչ. . . . Օրհնեալ ժողովուրդ:

Խորհեցանք թէ չէր տրմեր մեր ճամբան շեղելով Տէօնկէյ երթալ. ելանք շիտակ Պարտիզակց. վերադառնաք: Ապրին համայն նուիրատուք և մեր սիրտունն որբերն:

Պարտիզակց

Ս. ՄԱԿԱՐԱՆՆ

36

ՏՕՔԹԵՐ ՏԱՂԱԽԱՐԵԱՆ ԿԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԷ

ՏՕՔԹԵՐ Տաղաւարեան Ար. Մանոյ մարտ 45 թը-
ռով իր անորդարանալի « Բառացուցակը » արդարացինքու կ'ելլէ։
Ունախն չանք յարդելի բժիշկին կողմէ՝ որ սրանչելի առիթ մը
կը կարենցնէ ըսելու։

Տօքթէօր Տաղաւարեանի չարագոյնականն ամենամեծ մա-
սամբ հիւս մ'է անկառ կարկամաներու, պատրախառն կողմնակի
պատասխաններու, ընդունայն՝ սաեպ ձախող և մերթ թմնծար-
պէս հակառող դիտողութեանց՝ ուր Պարթեւի սրաքներ ևս չեն
պակար։ Մեզ համար թէպէտ հաճոյալի՝ այլ անօգուտ աշխա-
տանք մը կը համարինք հերքել զայն իր գրեթէ ամէն մէկ կէ-
տերուն մէջ (դիտութեան նոր պատգամներուն ըսելիք չունինք),
զի ընթերցող հասարակութիւնը՝ զոր յարդելի Տօքթէօրը « զատա-
ւար կ'կարդէ » (թերեւ անոր անդիտութիւնն իր զատին օգտակար
համարելով), պիտի տաղակահար պարզապէս՝ երկու կողման
դրուածներէն մեծ բան մը հասկնալու անկարող։

Մենք կ'սպասենք որ մայրաքաղաքի հայ կարող բժիշկներէն
մէկն՝ որոնց մէջ Ար. Մանոյ ընթերցողներ ալ կան, և որոնք
բարեբաղդաբար մեր պատասխաններուն պէտք չունին շատաշա-
վականին կշիւն, լրջութիւնն ու դիտական կարեւորութիւնն հաս-
կնալու համար, « միւսական դատաստանն ընէ » ինչպէս կ'առա-
ջարկէինք արդէն, կամ աւելի սքարդ խօսելով՝ յառուն և ի պա-
տիւ դիտութեան իբր միտաւար դատապարտէ « բառացուցակ » մը
որ բժշկական հայ նորածիլ մատենագրութիւնը պիտի ապականէ՝
շփոթութեան և խառնակութեան ճշմարիտ բառսի մը վերածելով
զայն։

Թող զանաւի բժիշկ մը՝ նայն խի մեր հակառակարդ Տօքթէ-
օրին լաւագոյն բարեկամներէն՝ որ չէ թէ ստանձնէ ձախող « բա-
սացուցակ » ին համարաշխուրթիւնը, — զայդ Հիպոկրատի ոչ մէկ ա-
շակերտ կրնայ ընել, — այլ իր թիրութիւններովը հանգրձ ներե-
լի, գտնէ՝ համարաթելի գտնէ զայն, և մենք հրապարակաւ յետ
կը կոչենք մեր բոլոր գրածները, և ներում խի կը խնդրենք
յարգելի ընդդիմախօսէն։

Այլ որպէս զի գատաւար բլաշիք բժիշկն — եթէ երբեք բաշ-
ղըն ունենանք մեր հրաւերն ընդունուած տեսնելու — անթիքի

դողդուիսը մը կարենայ կազմել երկուսերը եղած զետեղութեանց՝ կը հրաւիրենք «Բառացուցակ»ի հելլենակը՝ որ իր աղշեցուցիչ պատասխաններուն շարքն ամբողջացնելով՝ հաստատէ ի լուր աշխարհի, — ինչպէս համարձակած էր ընել կտրի մը հակադիտական շփոթութեանց և ծանր անտեղութեանց համար —, թէ իրարու հոմանիշ են նա՛նք Emollient և Adoucissant, Tonique և Analeptique, Anesthésique և Stupéfiant բժշկական բառերը՝ որոնց մասին բացարձակ լռութիւն կը պահէ . . . :

Մեր բանալի՛ն զիտական մասին պայքան։ Գալով հայերէն լեզուի սլոյն և օրէնքներուն գէմ՝ «Բառացուցակ»ին պարզած այնքան և այնքան սխալներուն և անհղորթութիւններուն՝ կրնանք փառք ինչ ծանրանալ անոնց վրայ, վասն զի զանոնք հասկցող ու գտաող ընթերցողներու բաւական ստուար հոյլ մը մեր զիմաց գտնելու վտահալութիւնն ունինք։ Տօքթէօր Տաշուարեան զարմանալի կերպիւ ինքնախառն պատասխաններ կուտայ այդ ծանր ու թերեւ անգիտակից վրէպներու մասին։ Նա Pleurite, Թորամիզ տալ իրմէ կազմուած արդէն սխալ բառով չէ թէ միայն կ'արգարայնէ Pleurésie, Զրդողութիւն Թորամիզի անհետեւ սխալը՝ այլ և յատկապէս հոշ կը տանի իմացնել ընթերցողներուն՝ որպէս զի անշուշտի չանցնի՝ թէ ի՞նչ կազմած է այլ անշուշտ աննման զոհարը։ Մենք մեր կողմէ պիտի աշարչէնք «Բառացուցակ»ի յարգելի հելլենակն ըսել մեզ թէ ի՞նչ է այդ զոհարին՝ այդ իր կազմած «թորամիզի» սեռականին ուղղականը։ Embolie, Անօթախից, սխալ մ'է, կարկոտան չվերցնող սխալ մը հայկաբանական՝ որ Անօթախցում անատոլի գրուած է, ինչպէս մեզ ձախաղապէս յիշեցուցած Thrombose բառին առջև գրած հայերէն բացատրութեան կը տեսնուի բացայայտ։ Բառադիր Տօքթէօրն՝ որ իր սխալներուն վրայ գորշուրաղ կ'երեւի, մինչև անհագամ կ'ելլէ կ'արգարայնէ Intertrigo, Միջաշփութիւն ամենասխալ բառը՝ Intertrigo ի entre և frotter ստուգաբանութեան վրայ կոթնելով։ Եթէ երբեք entre և frotter Միջաշփութիւն, այսինքն մեքքը շփելը կը նշանակէ՝ ըսելիք չկայ, խեղ ելթէ բոլորովին տարբեր իմաստ մ'ունի՝ այն առան ի՞նչ տեսակ բառալուծութիւն է այլ՝ զոր կ'ընէք, Տէր բժիշկ, ձեր անբաւական հայերէնով։ Դուք գիտել կուտաք մեզ թէ Sacro-coxalgie, Սըր բանախրանային ցուր սպաղրական սխալ մ'է եղեր, և թշուաք կ'ըլլայ կարգալ Սըրան—աղբային ցուր։ Փոքր ինչ գիտար է խեղճ գրաշարին կանակիչ բնութարեւել այդ անհետեւ սխալը։ Իրանային և Ալլրային խիստ շատ հետի բառեր են իրարմէ՝ որ

պէս զի գաշար մը դործէր այդ շփոթութիւնը: Չեր Հասարակ-
ութեան մէջ ապուսած Սրբան—աղորդայիներ կը հաստատեն մտա-
գիւր թէ սպաղարական սիւալ մ'է, այլ ոչ Սրբանա—խրանայիներ՝
որ՝ եթէ կը ներքէ ըսել՝ անուշադիր ընդօրինակութիւն մը կ'ե-
րեւի մեզ՝ շատերու նման՝ որ և է տեղէ մ'առնուած Սրբանա-
երանքային բառին: Իրաւունք ունիք, «Բառացուցակ»ին մէկ սորիշ
երեսը Coxalgicի առջև Ազգրացաւ ձիշտ համանշանակը դրած
էք, այլ մենք ինչո՞ւ կ'ըսենք ու կը պնդենք թէ «անուշադրութիւն
անուշադրութեանց» է ձեր ցուցակը, և ասոր համար իսկ դա-
տապարանցի: Ե՞րբ ինչորոյ տակ զրինք ձեր հմուտութիւնը՝ զոր
կը վստահէք սակախ, սիրելի Տօրթէօր, այսպիսի վրիպալից հը-
րատարակութիւններով:

Դուք որ այսքան համարձակ ձեր հայկաբանական ակնյայտ
սխալները կը պաշտպանէք, Տէր ըմիշ, ինչո՞ւ լռութեամբ կ'անց-
նիք մահնադրողչային խոռոպճատապը, անհեթեթ արտայայտ, ա-
ւելի անհեթեթ Ուտական արտայայտ. կարկտանի թե՛ն հատաւ
արդեօք. . . . :

Դուք որ հին բառերու ամենէ խորթերուն և ամենէ տար-
տաճներուն իսկ իբր թէ արտայայտ կը հանդիսանաք և կը վար-
դապետէք «յարգել նախնեաց բառերուն տուած նշանակութիւնն
և չխեղաթիւրել զայն», ինչպէ՞ս անլուր և անհարկի յանդը-
նութեամբ կը համարձակիք «խեղաթիւրել» որոշ, մեկին և ի-
րենց նշանակութեան մէջ հաստատ և անշարժ հին հայերէն բա-
ռեր. զոր օրինակ Ժանսար (ժանտախտ) կը նշանակէք հունարէն
Typhusի!!! Որչորը իբր ստամոքսի համաճանշանակ կը դործածէք
ձեզմէ կազմուած երեք բառերու մէջ՝ զորս յանուն հայ լեզուի դատա-
պարտեցինք իբր անհեթեթ սխալներ. Որկորաջերմ, Որկորացաւ,
Որկորատապ: Դուք, իզճառ բառապիր, որ «կատկած» մ'ունե-
նալով միայն Migraineի առջև չէք նշանակած ամենաճշգրիտ
Անդալը, Licherի համար Արածը, և ոչ կորէ՞զը՝ Eubonի հա-
մար՝ որու «մէկ որոշ յիշատակութեան չէք հանգստած» եղեր,
ի՞նչպէս կ'ըլլայ, ի՞նչ «որոշ յիշատակութեան» հանգստեցաք՝ որ
այդպէս ըմբռնին անընդունելի իմաստներ կուտար Որկոր և Ժանտ
«նախնեաց բառերու». անտարակապ խորունկ և ներհուն հետա-
զօտութիւններ ըրած էք այդ մասին, զոր սիրտի հաճիր հաշօ-
րել մեզ: Այլ միտ կազմէ ի՞նչ կ'ըսէ Հայկազեան բառարանը,
այդ «ճօն զանձարանը մեր լեզուի», ի՞նչ կ'ըսեն Վալտերի և
Նորայր, զորս շարունակ կը յիշէք և սրտից վկայութիւններն ա-
մենէ աւելի հո՞ս՝ այսինքն իրենց իրաւասութեան սահմանին մէջ

պիտի ունենային իրենց սեփական կշիռն ու կարևորութիւնը... :

Դուք, յարկելի Տօրթէօր, ձեր յայտնի սխալներն պաշտպանելու այնքան հետամուտ՝ մէկ մասի մէջ միայն որ բացարձակապէս անընդունակ է կարկտանի, մեզ իրաւունք կուտաք աւանայ. քանի մը բառերու մէջ միայն « միգել—մգելի սխալները սպրդեր են » կ'ըսէք : Այլ միգել—մգելի սխալները չէ թէ քանի մը հատ՝ այլ մանր անուշադրութեամբ աւանդաւն քսան հատ համբեցինք ձեր բազմավրէյ ցուցակի մէջ : Անմիգութիւն բառը միայն զիպուածով ճիշտ զրուած է հոն : Եթէ կռտել—կտելի սխալը երկու տեղ միայն կրկնուած է՝ սա պարզ պատճառաւ է որ աւելի թուով կրկնուելու առիթ չէ պատահած, այնպէս չէ՝ :

Այս բազմութիւն և բազմատեսակ սխալները և առանց հետ միտեղ միտացող աններելի տառասխալներ, որք կը բաւէին « Բառացուցակ »-ի գործածութիւնը վտանգաւոր ընծայելու, ծաւալում գտնելու՝ ո՛րք պիտի հասնէր բժշկական գրականութեան վիճակը. ձեզ իսկ կը հարցնենք, տէր բժիշկ : Այս պատճառաւ ահա պարտք սեպեցիք մեզ վտանգի զանգակը հնչեցնել. . . :

* * *

Տօրթ. Տաղարարեան վկայեալ բժիշկ մ'է, զիտուն մ'է, տաղանդաւոր և յուսալից երիտասարդ մը՝ զոր կը յարգենք և որու մասին պահած ենք լուսավոյն յիշատակներ : Երբ Բառացուցակը Ար. Մամրոյ խմբագրապետէն յանձնուեցաւ մեզ ի ըննութիւն՝ զայն ձեռք առինք այն հաստատ յուսով՝ թէ յարգելի բժիշկը ճանչնալով իր փոքր այլ յոյժ փափուկ գործին բոլոր պատասխանատուութիւնը՝ հմտութեանը պատիւ բերող լուրջ երկ մ'ի լոյս ընծայած էր՝ որու մասնաւոր կարողութիւն ունէր իր ուսած արուեստին ոյժով, և եթէ այս կնճոռ գործին համար հայերէնի հարկ եղած հմտութեան չափը կը պակսէր իրեն՝ ինչ որ ամօթ չէ, ողջ մտութիւնը պիտի ունենար կարող հայերէնադէտի մ'օգնութեան դիմելու այն բոլոր բառերու համար՝ զոր հարկ պիտի ըլլար կազմել ի նորոյ :

Ռբրտն մեծ եղաւ մեր յուսախաբութիւնը : Նա առանց ընդհանրեան՝ առանց հակակշորի՝ (ինչ որ մենք յատուկ ուսումնասիրութիւններով ջանացած ենք ընել մեր բաղբրի աշխատած ժամանակ,) ընդունել է Քաջունիի և Նարայրի՝ որոնց վկայութիւններով կը զինուի յաւէա մեզի դէմ, բժշկական բառերու գրեթէ աւերողութիւնը, պակասած աղէկ գէշ՝ և աւելի գէշ քան թէ աղէկ

իր կողմէն լրացնելով, և այդպէս ելեր է իր ծանր գործին մէջէն:

Այլ ո՞վ են Քաջունի և Նորայր: Երկու Միւլիմարեաններ, որոնց առաջինը լեզուապէտ մը միանգամայն և ծանօթ գիտուն մը (այլ սակայն ոչ բժշկական ճիշդի մէջ). երկրորդը՝ բանասէր մը: Հայկաբան մ'որու՝ ընդունագիտական երկար պայքարի մ'առնելու՝ բառարանի ինչ ինչ սխալները հրատարակած ենք մասնաւոր տետրակով, տետրակ՝ դր ինչպէս կը յիշենք՝ նոյն ինքն մեր ընդլիմարեանը գնահատելով իր «Գիտական Ծարձում» հանդէսին մէջ՝ անհրաժեշտ օժանդակ մը կը հսկակէր նոյն բառարանը գործածողներու համար . . . :

Դուք, յարգելի Տօրթէօր, մեզմէ բնադատուած կարգ մը բաներու ինննի միայն ուղղակի պատասխանատուութիւնը կ'ընդունենիք, միացեալներունը՝ գէթ մասամբ՝ յիշեալ երկու մեծանուն բառաչիւններուն վրայ թողլով. ի՞նչպէս, դուք բժիշկ, ոչ — բժիշկներու ցուցած համանիշներն ընդունելով՝ անոնց պատասխանատուութիւնն ստանձնած չէ՞ք ըլլար ամենայն մասամբ, և «Բառացուցակ»ը պատասխարտելի չըլլա՞ր այդ անտեղի դանդաղութիւնով: Ի՞նչն սխալ, Պ. Տաղաւարեան, այլ ի՞նչպէս ինն, ի՞նչպէս տառն և ինն, ի՞նչպէս քսան և ինն և շատ ու շատ աւելին՝ նոյն իսկ ձեր անձնական սխալներուն վրայ խօսելով: Կ'ուզէ՞ք որ նոյն իսկ ցուցակէն առաջին բառէն սկսինք՝ զձեզ համարելու համար. ընենք զայդ՝ քանի որ հարկ կ'ըլլայ:

Abeès (ուր շեշտով գրուած Abeès) Խզխայթ. այս մասին կը տնդենք մեր խիստ բանասեր զիտողութեանց վրայ և կ'ապասխմէք միշտ տեւեել թէ այդ խորթ բառին մասի ու տարտամ բացատրութիւններէն իբրև բժիշկ ի՞նչ բան հասկցած էք որոշ կերպով: Adenè, Խաղկեպալար, սխալ ինչպէս գիտենք արդէն. Adenite, Խոյլատապ, սխալ. Adénome, Խոյլուռ, սխալ. Adénopathie, Խոյլախառութիւն, սխալ Agonisant (այս բառն ալ տխուսանոնց կարգը դրուած,) Ռիւար, սխալ. Albuminurie, Սպիտամարութիւն, սխալ. այլ ծայրը չկայ. վեց սխալ ութ բառի մէջ միայն, բացի Քրանսերէն բնաղբին մէկ սխալէն զար նշանակեցինք. թող դառնն բժիշկը և հայկաբանը . . . : Այլ ի՞նչ հարկ երկար խօսքերու: Դուք ձեր գառին պաշտպանութեան համար. երկու բլշկական բառ յիշեցուցած էիր մեզ, Պ. Տաղաւարեան. երանի՜ թէ բնաւ չյիշեցնէիր, զի մէկէկ անձտութիւններ կը պարունակեն երկուքըն ալ և երկրորդին ֆրանսերէնն ալ ճիշտ չէ. Pleurite, Թորամիզտապ. Thrombose, (դրուած Thrombos), Լեպոպեցութիւն տնօրմից:

Եւ այսպիսի բառացուցակէ՞ մը, տէր, բժիշկ, «պիտի կլտնանք եղեր մեծապէս նպաստուիլ» մեր բառարանի երկրորդ տըստացումն առթիւ՝ որ — բռնեց անցագրի — տեղի պիտի չուենայ երբէք:

Կը վերջացնենք մեր պատասխանը՝ թեպէտ կը հասկցուի որ յարգելի տօթթէօրին մէն մի առերեւոյթ առարկութեանց դէմ շատ ու շատ ըսելիքներ ունենանք: Արդէն այսքան ալ չէինք ծանրանար՝ եթէ մեր բարեկամը հակադիտական ակներե սխալներու և բացայայտ անտեղութիւններու վրայ չսնդեր չմնար և չհարկադրեր զմեզ անգամ՝ մը ևս ապացուցանել թէ մեր յարձակումը «Բառացուցակ»ին վրայ՝ ո՛չ անտեղի էր և ոչ անիրաւ: Ուրախալի կէտ մ'է մեզի համար որ կարծիքներու այսքան անկեղծօրէն բռն ընդհարման մը մէջ բաղաբաժնարութիւն և յարգանք պահուած է երկուստեք: Աւելի ուրախալի կէտ մը պիտի ըլլար եթէ մեր քննադատականը ծառայէր իբր պարզ ազդարարութիւն, (և այլ վախճան'վ գրուած էր միայն), ու մեր արժանաշարք բարեկամը Տօթթէօր Տաղաւարեան՝ զոր վհատեցնելու բնաւ ամենաւին դիտում չունինք, նոյն իսկ ի պատիւ իր հմտութեան՝ աւելի խնամքով և լաւագոյն պայմաններու մէջ ի զլուխ հանէր իր գիտական և գրական ազդայ ձեռնարկները յօրուա հայ գրքութեան՝ որու գնահատելի ծառայութիւններ մատուցած է և կրնայ մատուցանել տակաւին:

Պարբերական 18 Մարտ 1900

Մ. ՆՈՒԱՐԵԱՆ

Ա Ա Ն Ա Ք Ա Ն Ա Ք

Պգնի Շահնուր,

ՃԵՄԱՐԻՏԸ, ի՞նչ տարօրինակ բաղար մ'է եղեր իզմիր, ի՞նչ խորհրդաւոր տեսութեաններ կ'ընծայէ ան, մաշաւառնոյ անխորհուրդ զլուխներու առջև: Կ'երեւայ թէ յարատեւ ետփարու թեամբ իզմիրցոցս բնական, պարզ ձև մ'առած են այնպիսի երեւոյթներ, որ կրնան նոյն իսկ կրօնաւորին պահ մը մոռցնել իր վանքը ու վեղարը: Իզմիր, բանաստեղծութեան ամբողջ վառարան մը, որու ջերմութիւնը, բակայն, նորեկներու խանդը միայն կ'վառէ, անկարող թափանձելու բնիկներու բարձր բողբ:

Եւ սակայն, իզմիրցիքս միշտ հետաքրքիր ենք գիտնալու թէ

այլը ի՞նչ կ'մտածեն մեր բնավայրին վրայ, կ'ուզենք խանալ թէ ի՞նչպէս կ'գտնեն մեր Եկեղեցին և անոր յարակից պարագաները, մեր երկեսն վարժարանները ու անոնց ուղղութիւնը, մեր Որբանոցները և անոնց մատակարարութիւնը, որքե՞րու բարոյական, մտաւորական և ֆիզիքական վիճակը, մեր Հիւանդանոցը և անոր կազմակերպութիւնը, մեր Մանկապարտէզը և սաներու մանկավարժական կրթութիւնը, մեր բարեսիրական Ընկերութիւնները, Ընթերցատունը, մեր ընկերական և ընտանեկան բարքերը, մեր առևտրական գործունէութիւնը, վերջապէս ի՞նչ որ, մեծ կամ փոքր, մեր տոհմային կենցաղի էական կէտերը կ'կազմեն: Այս ուսումնասիրութիւնը և ըննադատութիւնը կ'պահանջենք մանաւանդ այնպիսի այցելուներէ, որ ծանօթ անուն մը կ'կրեն: Այս հետաքրքրութեամբ կ'սպասէինք Մուշեղ Վարդապետի Իզմիրի վրայ այն յօգուածներուն, որ վերջերս Արևելքի մէջ հրատարակուեցան մաս առ մաս: Մուշեղ Վարդապետ, եթէ չեմ սխալիր, ութ տաս օրի չօր Իզմիր մնաց և այդ ժամանակամիջոցը բաւ եղած կ'երևի այն ուսումնասիրութեան, որու էական կէտերը, իր իսկ պարբերութիւններով, կ'արժէ հոս ուրուագրել, ընթերցողին հակիրճ գաղափար մը տալու համար:

Մուշեղ Վարդապետ ամեն ինչ գննած, ըննած ու վերլուծած ըլլալով՝ որոշակի կ'որոշեալանէ ու կ'գտնէ,

Թէ՛ Իզմիրի ամբողջութիւնը կազմող հարկավորութիւններու անվերջ շարքին առջև պատրանքը հետզհետէ կ'մարմնանայ իր մէջ, վասն զի ամենէն պարկեշտ վաճառականին բով կ'տեսնէ ամենէն սրիկայ գողը, ամենէն համեստ կնկան մօտ՝ էն անպատկառ բողը, ամենէն զիտնականին բով՝ ամենէն ազէտը, ամենէն աւելի պարզ բարքերու մէջ՝ ամենէն մազկոխն առեղծուածը, վերջապէս շարք մը ամենէն այլանդակներու բով՝ շարք մը ամենէն հրէշային բաներ:

Թէ՛ իր զգացած հիասթափումը հետզհետէ յուսաբեկութեան կը տանի զինք:

Թէ՛ Իզմիրի մէջ շարվարձեր ալ կան եղեր:

Թէ՛ Իզմիրի ծովը համայնքի խարշափը կ'հծծէ բարափի ճակատին, որու անհասնում սրճարանները կրնանք ալս յշի արգանդին առտուան սիւղին կ'սպարդեն:

Թէ՛ Իզմիրի կինը պաշտօնասպէս ինքզինքը ազատագրուած կ'զգայ սաշտին կեանքին մէջ նետուելու համարձակ ու տէքօրէ, խաղերու և պարերու մէջ խեղդելու համար իր ծայրայեղօրէն գանգաղ և բակի նստողական կեանքի մէջ մտշուած զգայ նստիլուն:

Թէ՛ կրթական գործը չհամապատասխանի շէնքերու կանոնաւորութեան :

Թէ՛ օտարամիտութեան բուռն հոսանք, որ ջաջած կուտակցութիւններու խուլ հակառակութիւն, ու ողորմելի անտարբերութիւն կը ջլատեն սահմային կրթարարները և այսօր գործածական լեզուն, նոյն խակ բնաւանդներու մէջ, յունարկնն է, քիչ մ'ալ ուրիշ լեզուներ և ինք իզմիրի գործերու և հաստատութիւններու վրայ չուզէր խօսիլ, տեղական թղթակիցներու կ'ընդունայ գործը :

Թէ՛ սքանչելի և բանաստեղծական կ'գտնէ ազգ. գերեզմանատունը, իր կիտանդրիներով, արձաններով, մեծածախ շիրիմներով և այլն, ուր կ'այցելէ իր և գերեզմաններու բարեկամ՝ Որբերեանի հետ : Ընդ երկար կ'ըննէ զանոնք մի առ մի, պարունակող և պարունակեալ, և Կ'խորհրդածէ թէ՛ ամբողջ պատրանքը կ'աւանդէր այլ պնտոս գերեզմանատան խորերէն, ուր մոռեալներու լեզուն՝ քաշերով արտակերտուած՝ ամենէ սուտխօսն ու զիւայնականն էր, սուտ համառի գողութիւնը հոն կ'մարմնանար : Վա՛յ ապապայ իզմիրցիներու, որոնք իբնց պատմութեան առաջինը այդ գերեզմաններէն պիտի բազեն օր մը : Քարէ գլխակները կ'լուծուին, կ'հալին մեր մարքերու մէջ, տեղի տալով հոն ծնող նողկանքին . . . :

Թէ՛ կ'մտնին իզմիրէ, բարեկենդանի վերջերը, մինչ հոգին թրթռուն գիշերի երանաւտութենէն կոյս բաբախումով մը կ'արտիէ, իր մէջ ամբփոխելով յայդերը ցայգայլէմի կենսաւտ բարութեան, որոնց մէջ կ'ենդզլուին իր միանձնեայ կեանքի խորաշուտած բեկորները : Թէ՛ մեկնած պահուն միայն Առաջ. Սրբազանին կ'յանձնէ իր յանձնարարողը :

Ահա, Ագնիւ Շահնուր, բոտ Մուշեղ Վարդապետի, իզմիր և իր նկարը :

Այսչա՞նի : Այո՛, այսչա՛նի. բարեկենդանի և Bain de Dianeի յօլուածը կ'ուզեմ՝ անտես անցնիլ : Խակ աւաղջկն մէջ եթէ կան իսկ մի բանի ունելիքի ծայրով բռնուելիք մասեր, անոնք ալ յիշեալ կէտերու տխուր ստուերին տակ կ'անյայտանան : Աւելորդ չպիտի ըլլար ծանրանալ ուսումնասիրութեան մը վրայ, որ այսբան եղական ձեերու տակ կ'նեղկայանայ, եթէ յօլուածները ինքնին չիօտւին : Բայց աւելորդ չէ յաւելալ թէ իզմիրցի բնութեցոյցը շատ աւելի և ստուար հակադրութիւններ տեսնուի Մուշեղ Վարդապետի և իր յօլուածներուն մէջ, քան որքան ինք կարծած է նշմարած ըլլալ իզմիրի մէջ, շատ աւելի և խոշոր պատրանք մ'ունեցան օրուան մարդո՞ւ հանդէպ, քան որքան

խոր կ'երևակայէ ունեցած ըլլալ իզմիրցեաց վրայ, իսկ յառաջէջ
Խոշորիւն, ո՛չ, չունեցան, վասն զի նախապէս ոչ հիացում զդա-
ցած էին, ոչ ալ յետոյ հիասթափում մը, որ հնազանդ յու-
սարեկութեան տանէր զիրենք:

Մուշեղ Վարդապետի այս յօդուածներու վրայ անցեալներս
խօսակցութեան մը միջոցին բարեկամ մը կ'ըսէր,

— Մարդ կ'զարմանայ կ'մնայ երբ ինքն իր վրայ զիպուա-
ծաւ կ'տեսնէ յանկարծ ձիրք մը, զոր ունեցած ըլլալը մօրէն
չէր անցներ: Այս դարմանը ունեցայ Մուշեղ Վարդապետի իզմիրի
միայ զրաճները ամբողջովին կարդալէ վերջ. բաւական համէնքատար
եմ եղիր: Բայց, եղբայր, այս մարդը կամ իզմիր չեկաւ կամ
եթէ եկաւ, աարբեր քաղաքի և միջավայրի մը նմանցնելով՝ այդ
կարծիքի տպաւորութեան տակ գրեց իր յօդուածները:

Բարեկամն, զկթ առաջին պարագային մէջ, շատ իրաւունք
ունէր. իր յօդուածներու նայելով Մուշեղ Վարդապետ իզմիր ե-
կած չտեսլիր:

Եւ մենք, գիտարահած իզմիրցիքս, միշտ կ'զսնդատէինք թէ
ծիծաղելու նիւթեր կ'սլակւէին մեզ:

25 Մարտ, 1900

ՎՈՍՄ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ի ԶՄԻՌՈՆԻԱ

ԱՆՑԵԱԼ ամսոյ 5ին կերակի առաւօտ, անոնք որ յետ ժամը-
դութեան առիթ ունեցան ներկայ գտնուելու Ս. Մեսրոպեան Վարժարա-
նը, իմաստալից սիրուն բանախօսութիւն մը լսելու հաճելու վայելեցին: Ա-
ռանաբանն էր Պ Շառլ Ֆերմա (Charles Fermaud), ժընեւցի տեղակալ
գնդապետը, որ միանգամայն ընդհանուր քարառւղան է Երեսօտարգաց
Քրիստոնէական Միութեան կեդրոնական Համադրային Յանձնաժողովոյն:
Աշխւ հիւրն Հունգարիոյ, Պուլկարիոյ և Կ. Պոլսոյ Քրիստոնէական Մի-
ութեան զանազան Մասնաճիւղերն այցելելէ ետք՝ յատկապէս իզմիր
կ'գար՝ տեղւոյս Երեսօտարգաց Քրիստոնէական Միութեան այցելելու:

Պուտա - Բէշլիի Քրիս. Միութեան անգամը Զմիւռնիոյ Քրիս. Միութեան
անգամոյ իրենց եղբայրական ողջոյնը զրկած էին Պ. Ֆերմայի միջո-
ցաւ Յայտնութեան Բ. գլուխ 10 համարը յիշելով: Զմիւռնիոյ Քրիս.
Միութեան անգամը ևս փութացին փոխադարձաբար Պուտա - Բէշլիի իրենց
եղբարց շնորհակալութիւն յայտնել և իրենց եղբայրական ողջոյնները զըր-
կել Սաղմոսի 133 գլուխը յիշելով:

Երբ ատենաբանն սոք ելաւ խօսելուն, տեղւոյս Միութեան Մասնա-
ձիւղի Նախագահ և Փաշր - Ասիոյ բովանդակ ճիւղերուն թղթակից Պ. Գ.

Յ. Բարազեան, հանդիսականաց ներկայացուց Պ. Շառլ Գերման բացառաբերելով անոր ներկայութեան և պաշտօնին նշանակութիւնը, որմէ յետոյ ընդհանուր քարոտուղարն սկսաւ իր լսողականութիւնը՝ Ֆրանսերէն լեզուով։ Համալիրօրից խօսքերով նախ իր խնդակցութիւնը յայտնեց որ բարեբաղդութիւն կուսնենանք ներկայ քսնութեւն այսպիսի հանդիսական համախմբութեան մը․ ապա հալիրճ տեսութեամբ մը պաշտօն Միութեան ընդհանուր վիճակը և ա՛յն արագ յառաջագիմութիւնը զոր մանաւանդ վերջին տարիներու մէջ ըրած էր Վրիստ։ Միութիւնը՝ աշխարհի զանազան մասանց մէջ, իր հաստատութեան առաջին թուականին, այն է 1855 օգոստոսի 320 հաստատութիւններ կը հաշուէին այլ և այլ երկիրներու մէջ․ անդիւստիւս ալ ժամ ալ թիւը բարձրացած է 6085ի։

Ապա անցնելով բուն իսկ նիւթին, յստակ և պերճաբոս շնչտնորով քաջատրեց Միութեան նպատակը, զոր երկու մասի բաժնեց․ մին անհատական և միւսը հանրային։ Անդամակցելով Միութեան ժողովոյն, երիտասարդ մը՝ ո՛ր եկեղեցւոյ դաւանութեան ալ պատկանի, ինչնին զօրեղակէս կ'աւաճնորդէ սանձել իր միջկան կիրքերը, ապրթաւմներ անոջ սկզբունքներով, և կենաց հրապոյրներուն դէմ գինութիւն բարոյական առողջ սկզբունքներով, և կենաց պոլլքարին մէջ իր գոյութեան արգար բաժինը ապա, հովել՝ առանց շեղելու ուղղութեան և արդարութեան ճանապարհէն։ Եւ մտածել՝ թէ աշխարհի չորս անկիւններէն միլիոնաւոր եղբայրներ զորք երբեմն դարաւոր նախապաշարմունք կ'անջրպետէին, այս պահուս իսկ զիրար կ'ողջագործէին և իրարու կը միանան նոյն սուրը նպատակով, նոյն խանդավառ զգացումներով և միեւնոյն բարձր ձգտումներով ինչ հոգեզուարճ միջթարութիւն տաւապետ մարդկութեան համար . . . :

Ներկայից բուն ծախսհարութեան մեջ տաննարանն վերջացուց իր խօսքը որ կէս ժամ տեւեց։ Պ. Գ. Յ. Բարազեան, ի դիմաց հանդիսականաց իր ջերմագին շնորհակալութիւնը յայտնեց Պ. Շառլ Գերմանի և ապա Միութեան անդամք խմբովին դիմեցին ի Վորտէլիս Պ. Գ. Յ. Բարազեանի տունն, ուր արդէն հիւրընկալուած էր նա։ Ի յիշատակ այդ գեղեցիկ օրուն՝ անդամաց խմբապատկերն աւանդեցաւ մասնաւորապէս կանչուած լուսօտնկարչի մը կողմանէ։

Միութեան անդամք, ի պատիւ իրենց ազնիւ հիւրին, ամայոյ Տիւն չորեքշաբթի գիշեր շքեղ և ճոխ հացկերպ մը տունին Վորթթիկ - Գլիւպի ընդարձակ ճաշասրահին մէջ, բաժակներ առաջարկուեցան Պ. Գերմանի կենաց՝ եռանդալից համակրութեան ցոյցերով։ Բնկերութեան հախադահն Ֆրանսերէն լեզուաւ ատենախօսութիւն մ'ըրաւ ուրախութիւն յայտնելով Պ. Գերմանի այցելութեան համար որուն պատասխանեց Պ. Գերման շնորհակալութեւն յայտնելով իրենեղած սիրալիր ընդունելութեան համար։

Պ. Սարգիս Վալլուսմեան հայերէն լեզուով բնկերութեան հալիրճ պատմութիւնն րրաւ։ Թէ ինչպէս ինքն և իւր ընկերներն, երբ տակաւին 13 - 14 տարեկան՝ Մեարոպեան վարժարանն կը յաճախէին, ինչպէս յղացան դիշերային ձրի գաւախօսութեանց դադափարը ի նպատո գաղթական տանու ազգայնոց։ Թէ ինչպէս ընկերութիւնը հետզհետէ յառաջ գնաց Նիւ։ Պ. Գերման որուն թարգմանուեցան Պ. Ս. Վալլուսմեանին խօսքերը, շատ սիրեց այս պատմութիւնը, և մասնաւորապէս աղաչեց, որ Ֆրանսերէն գըրուի լընէվի Միութեան լրագրին մէջ հրատարակելու համար։

Պ. Գերման ընկերակցութեամբ Պ. Բարազեանին այցելեց երկուսեւ վար-

ժարաններն և Անգլիերէն ու Գրանտերէն լեզուներու քննութենէն շատ գոհ մնաց : Եւրոպէո ալքէ անցուց Որբանոցներն, Մանկապարտեզը և Հիւանդանոցը և Ս. Առաքելորդ հօր, որուն մասնաւոր այցելութեան գացած էր, գովեստով խօսեցաւ՝ Իզմիլի հոյ գաղթականութեան առհմասիրութեան և բարեօրութեան վրայ, որ շնայելով իր փոքր թուոյն, որ և է զոհու-թեան առջև շնկրկեր իր հանրային հաստատութիւններու զարգացման և պայծառութեան համար :

Պ. Գէրմն Մարտի 11ին քաղաքէս մեկնեցաւ շարունակելու համար իր այցելութիւններն Բրեստ. Միութեան զոնադան մասնաճիւղերուն :
Մարտ 14 ՄԷԵՐ

Ն Ի Ի Ե Օ Ր Ք

Կ Ե Ն Ա Յ Ա Պ Օ Հ Ո Վ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ը Ն Կ Ե Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ե Ի Ր Պ Օ Ա Կ Ա Ն բազմաքիւ եւ այլաեսակ ապահովա-գրական ընկերութեանց մեջ՝ Ն Ի Ի - Ե Օ Ր Ք Ն, կենաց ապահովա-գրականին՝ առաջնակարգ տեղ մը բռնեցն արդիւն հանրաժանօր-իրողութիւն մ'է՝ քե՛ իր դրամական ու կաշիւաժական ճշ-խութեան եւ քե՛ իր գործողութեանց հաւազգային ընդարձա-կութեան կողմանէ : Իր զանազան ճիւղերն արձակած է աշ-խարհի ամենեւ ճշմանոր կեդրոններու մեջ. եւ ամեն դասա-կարգի մարդիկ սոյն ընկերութեան հին, հաստատուն հիմնա-րութեան, կանգնաւոր եւ իմաստուն մասնաւորութեան. շա-նաւեւ վճարումներուն եւ անբաւ դրամագլխի մեջ վստահու-թեան ու երաշխաւորութեան կիսադարեան շօշափելի ապա-ցոյցներ տեսնելով կ'իրութեան ապահովագրեղ իրենց կեանքն շատ նպաստաւոր պայմաններով :

Ինչպէս ամեն տարի՝ Ն Ի Ի - Ե Օ Ր Ք ապահովագրական Ըն-կերութիւնն, այս տարի եւս իր 55րդ, այս է՝ 1899 թուականի տարեկան շրջանին Հաշուեցոյցը հրատարակած է այլազան ղե-զուներով, հաշուեցոյց՝ որու մեջ ակներեւ կը տեսնուի սոյն նկիայ Ընկերութեան բազմազան գործողութեանց, այս է Մը-տից եւ Ելից, ապահովագրութեանց, շահուց, վճարումներու, պարգեւներու եւ այլ հաշիւները :

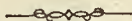
Ընդարձակ է այդ հաշուեցոյցն. բայց Արգոյ ընդերցողին պարզ գաղափար մը տալու համար մեջ բերեմք մի քանի եա-կան կէտերը : Նախորդ շրջանին Մտից գումարները նոր եւ կամխազոյն ապահովագրութեանց, պարգեւներու եւ տոկոս-ներու, վարձգիններու եւ եկամուտներու արդիւնք, կ'հասնին ամբողջովին փր. 271.414.471—84. Իսկ Ելից գումարը վճա-

րուններու անքիւ, ինչպէս նաեւ ապահովագրողներու շահուոց համար, եւ մասնաւորաբար ընդհանուր ծախուոց համար հասած է, փր. 169.702.875—82. սարեկան ծախուոց վրայ Միջ առեւտրաբիւնն է ուրեմն փր. **101.711.196—02.** ուսի եւ համագումար փր. 271.414.071—84:

Սոյն հաշուեցուցակին մէջ պարզուած է նաեւ Ընկերութեան 1900 շրջանի Հաշուեկշիռն. ուրմէ կ'երեւի դրամագլխի կողմն մանրամասն պահանջներու գումարներն, որոց համագումարն է, փր. **1.225.103.929**

Իսկ պահեստի գումարներն որ յաւիացած են զանազան պարտուոց, այս է՝ ապահովագրական, կենսահաստիական, վախճանական. տկոսական եւայլն պարտուոց, կ'հասնին անբողոքի մեծագին գումարի մը, միշխառք կ'անցնին, միշտ խոշոր գումար մը քողով, իբր սարքերութիւն, դրամագլխի կողմը:

Ընկերութեան ապահովագրական կանոնաւոր շարժումն, նախորդ տարուան շրջանին համար, ցոյց կ'սայ 99.557 մոր ապահովագրութիւն (բոլիս) փր. 1.048.466.807 դրամագլխի արժողութեամբ, որմէ կ'հետեւի քե Ընկերութեան ապահովագրութիւնները տարուէ տարի կ'աւելնան աշխարհի զանազան կողմերը հաստատուած ժիւ Գործախաշարքեանց ձեռնոք իրողութիւն մ'որ հանրային վստահութեան անմիջեղի մի նշանն է:

ԴԱԻԻԹ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ ԵՒ ՄԻՐՏԻԶ ՇԱՀԵԱԶԱՐ

ԱՅ վարժապետ մըն էր սուաշինը, 14 տարի ամբողջ մտած դպրոցներու մէջ: Պօլսոյ հայ օրագիրները այնչափ գըրեցին, որ գուցէ աւելորդ կրկնութիւն մը պիտի ըլլար, խօսիլ իր օրինակելի եւ տիպար կեանքին նկատմամբ: Ետըր ամիս ամբողջ հիւանդութիւն քաշեց ազգին Տան մէջ. իր անունին շուրջ հանրային համակրութիւն մը կ'ազմուէցաւ, թերթեր հանգանակութիւն բացին ու քիչ շատ պիտի ունէր մեծաւ խեղճ հայ վարժապետը, այրի մը եւ երեք զաւակներ թողելով անտէրունջ:

Կըսեն թէ շփոթ յուրարկաւորութիւն, պերճ դամբանականներ, յուզեալ բացմութիւն, այս ամենը կատարեալ են եղեր տարաբարդ Մարգարտեանի յուրարկաւորութեանը, ու նոյն իսկ նոր հանգանակութիւն մը պիտի բացուի իր որբերուն համար: Բայց ի՞նչ պիտի ընէ վարչութիւնը մնացողներուն համար: Մկրտիչ թերթեանի ստուերը կ'անցնի առջեւ: Նոյն պատմականը: Պիտի սպասէ վարչութիւնը, մինչեւ նոր հիւժեւներ

յաշորդեն իրարու, անկայուն ապագայի մը դառնութեան բա-
ժակը քամելով . . . :

* * *

Հիւժեակ դէմք մը բերած էր Կովկասի լեռներէն տարա-
բարդ Մկրտիչ Շահնազարն ալ, որ անցեալ օգոստոսին հանդի-
պեցաւ իգմիր, կարծես մնաս բարով ըսելու հնօրեայ բարեկամ-
ներու : Հրամա Մախուրեան եւ այս տողերը գրողը ընկերացան
իր պտոյտին, քանի մը ժամ, եւ արեւը չի մտած կը յանձնէինք
շոգեհաւին, անգամ մին ալ չի տեսնելու հաւար . . . :

Արեւելի հնօրեայ աշխատակիցը, շրջանաւարտ Ռայէրմ
Գօլէմի, չորս տարիէ ի վեր կը գրէր *Բիզանդոնի*, շարունակ
լուրջ ու վառ լուռն յօդագծներ, ու մնչեւ վերջը ո՞ր առոյգ
մնաց, չի մատնելով գրողին հաստնումը :

Բագունէն հիւսմէ կը վերադառնար, ու կ'երթար ագնիւ մօր
մը, երբօր ու քրոջ մը քաղուկներուն մէջ հանգչելու :

Իրարու հետ յիշեցինք հին օրերը, իրենց հիւրաւէր ընտանի-
քը ու խոստում առաւ որ գրէի իրեն : Մահը կը փոխէ իր հաս-
ցէն : Աւ նոյն վաղահաւ տըտնագլին մահը, խառնելով երկու
տուգերը, վարժապետինն ու գրագէտինը, ուժ չի թողուր եւ ոչ
ալ հաւաքանկութիւն, սփոփանք մաղթելու սրելեաց անմխի-
թաշ սրտերուն . . . :

Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ

ՆՈՐ ՀԱՅ ԱՆԴՐԻԱԳՈՐԾԸ

ՍՈՒԳՈՒԱԾ Է Թէ հայերը զարմանալի ընդունակու-
թիւն մ'ունեն ընդհանրապէս գիտութեան, արուեստի եւ հար-
տաշուծեան այլազան ճիւղերուն մէջ զարգանալու, երբոր այդ
ճիւղերը յատկապէս մշակելու փափաք ու միջոց ունենան :
Այսօր Եւրոպայի այլ եւ այլ լուսաւոր կեդրոններուն մէջ կը
գտնուին ուսանողներ որ իրենց խնացական կարողութեան եւ
հնարամիտ գործունէութեան շնորհիւ պատիւ կը բերեն հայ
անուան, ցորչալի այդ անունը պահեն, ինչպէս նաեւ կան աշ-
դէն գիտութեան եւ այլ ասարթէգներու մէջ յաղթական մկա-
յագիր ստացող ուսումնականներ որ իրենց համար պատուաբեր
ապագայ պատրաստած վնեղով, մեծարելի անուն ու համարում
կ'ապշեցնեն իրենց բնակալայրն համրութեան օգտին համար ի-
մաստութեամբ աշխատելով, մինչդեռ դաս մ'ուսանողներ ալ
լուսաւորութեան կայաններու մէջ խաւարի ու մուրլութեան խոր-
շեր ու նկուղներ փնտռելով կ'մուրլին, եւ ինչ որ ունին տոհմա-
լին ու ընտանեկան զգացումներ, իրենց գլխուն, քսակին ու
մարմնոյն հետ անտարբերութեան ու շուսյտութեան մէջ ան-
հետ կ'լինին իսպառ . . . :

Արդէն հայութեան քիչ շատ ծանօթ են այն ագնիւ հայագ-
գիւնդին որ իր ծոցը կ'ապրին եւ ուղղակի համրութեան զար-
գացման կ'առաջնեն, եւ կամ, տարբեր կլիմայի ներքեւ թէպէտ,

անտարբեր չեն ամեն տոհմային կարեւոր խնդրոյ եւ հանրա-
գուտ ձեռնարկի յաշորութեան, եւ այսպիսիմը՝ ըստ մեզ, շատ
աւելի վեհանոգի ու ազգասէր են, քանի որ չեն շլացած լուա-
ւորութեան հաճանքներէ, քան թէ անոնք որ սին փառամոլու-
թեամբ կ'զոհեն ընտանի յարկ ու բնիկ տուն որպէս զի այդ
հաճանքներուն մէջ միլին ու պրին:

* * *

Օտարութեան մէջ՝ ուսմանց, գիտութեանց եւ արուեստից
հետամուտ նոր՝ ուսանողներ կրնան իբրեւ օրինակ իրենց աշին
առջեւ ունենալ եւ Պ. Յակոբ Քաթագեանն, մեր Արգոյ ընծեր-
ցողներուն ծանօթ անդրիագործ երիտասարդն, որ հայացի
դաստիարակութեան ամեն գովելի յատկութեանց հետ, այս է՝
պարկեշտութեան, պարզասիրութեան եւ պարտահանաջութեան
հետ, միացուցած է նաեւ եւրոպական լուսոյ եւ գեղարուեստի
սէրն, եւ մի քանի տարի, Վենետիկ Մուրատ-Պաֆայէլեան սւտը-
նարանի Տեսչութեան արժուն ու հոգասէր հակողութեան ներ-
քեւ, ընտիր բրոֆէսորներու շնորհիւ, անդրիագործութեան եւ
հարստապետութեան արուեստին իր բնածին ընդունակու-
թեամբ եւ անդուլ ջանասիրութեամբ տիրանալէ ետեւ, դար-
ձած էր ծանօտ վարչ յիգիւր, ուր ժամանակ մը մնալէն ետեւ,
թէեւ վերստին ուղեւորած էր Հռոմ որպէս զի գեղարուեստից
մայրաքաղաքին մէջ աւելի եւս կատարեալագործէ իր արուեստն,
սակայն արգելիչ պարագաներու բերմամբ ստիպուած էր վերա-
դառնալ ի վեր ուր մի քանի տակէ ի վեր կ'գտնուի, այլ ոչանգործ:

Այդպէս՝ անդրիագործ մ'որջան հարստար լինի, մեր արեւ-
ելեան ցաղաքներու մէջ, չէ կարող, թող ընդարձակ, նեղ աւ-
պարէզ մ'անգամ գտնել գործունէութեան եւ շահու, սակայն
մեր Պ. Յակոբ Փախագեանն վիստող, թող ու դանդաղ պա-
տանկներու դասէն չէ, եւ Հռոմէն ի դարձին՝ իսկոյն սկսաւ
արձան մը կերտել Ֆարիզի Արուեստահանդէպին դրկելու մոտջ:
Յանդուգն էր խորհուրդն, այլ ոչ երազային, վստն զի՝ այդ
արձանն՝ կաւեղէն, արդէն աւարտած լինելով՝ մի քանի բարե-
կամներու հետ, արուեստագիտին հրաւերին վրայ, անցած օր
գացինք տեսնելու իր աշխատանոցն, զոր Մերկեր էֆ. Մերկեր-
եան գործին դիւրութեան համար ձի տուած էր իրեն, եւ Պ. Յ.
Փախագեանի հարստարամտութեան եւ տաղանդին լճայ մեր
ունեցած համարումն ու համոզումն այս անգամ եւս շօշափե-
լի փորձով հաստատուած տեսնելու հաճոյն ու հպարտութիւնն
ունեցանք:

Հեղինական հին պատմութենէ դիւցազնական ու հայրենա-
սիրական յարա էպ մ'է արձանին նիւթը, այսինչն՝ Մաքամոնի
մարտէն հող՝ Եփեմիս, պարզ զինուոր մ'երբ կ'տեսնէ, Պարսից
պարտութեամբ, դէպ իրենց նաւերը խուճապելու ետանդն, իս-
կոյն ինչ, առաջինն ուրախացի լուրը Աթենք տանելու համար,
հաւքայ կ'էլէ սրաքշաւ եւ հենն ի հենն փոշիով ու ար-
եամբ ծածկուած կ'լազէ կ'ծռի Պենտելիզոսի ու Հիմէտի

քաջմանց մէջ գանուած դաշտէն ու ռսան միոնի հեռաւորութիւն մը մի ջանի ժամու մէջ կորելով, կ'հասնի Սթենի այն պաշտօնատունն ուր արխանջ-խորհուրդ կազմած պատերազմի ելքին անհամբեր կ'սպասէին, եւ կ'ըսացանայէ քան թէ կ'գոչէ . . . « Ուրախութիւն . . . մերն է յաղթութիւնն » եւ իր յոգնաբեկ, քրտնածոր ճակտին վրայ որչան որ խնդուեան նշոյլներ եւ շրթերու վրայ նուաղուն ժպիտ մը կ'երեւի այլ ինք պատգամաբերն, բոլորովին ուժամասի գետնը կ'փռուի եւ վերջին շունչը կ'աւանդէ :

Եւ անա՛ այս դժուարին դէպն է, այս պատգամաւորն է որ Պ . Յ . Փափագեան իր երկասիրութեան նիւթ ընտրած էր, եւ կարելի է ըսել թէ նշանակական գեղեցիկ արձան մը կերտած է, անոր վերջին ժամուն, ճգնաժամուն, բոլոր հոգւոյ եւ ջղային ալլալութեանց տպաւորութիւնները դրոշմելով այդ արձանին վրայ, այնպէս որ դիտողը կարծէ թէ իրօր թեւատարած, ջլաւիկող, շնչասպառ, գլուխն ընդ սուաջ հակած, ցնծութեան ցոլելով եւ յոգնութեան յետին ճիգերով իր կերպարանն լուսաւորուած, նոյնին ն պնդակազմ Եփեմիան է որ կ'տեսնէ իր աւջեւ, եւ չկրնար չգովել այդ գործին հեղինակն որ այնչան կենդանութիւն, այնչան ներքին յոյգեր տալու, այնչան ջիղերու եւ երակներու ցայտնունքն արտայայտելու արուեստին մէջ յաշտողը է թխագոյն կալին վրայ, եւ դիւրին է երեւակայել որ երբ այդ կաւեայ անդրին գահեայ կաղապարն ստանայ, ինչպէս պիտի ստանայ մի բանի օրէն, անտարակոյս աւելի մեծ ներգործութիւն եւ հիացում պիտի ազդէ :

Սրտովն կ'մտադենշ որ Պ . Յ . Փափագեան իր աշխատութեան հաւերաւին հետ դրամական օգուաներ շահի այդ ընտիր գործն ան նոս ուղարկելով մեծ Արուեստահանդէսին, ուր արդէն կ'գտնուի վիճեաիկ շնուած մի ուրիշ գործն, գնդածիգ ըմբշի մ'արձանն, եւ ուր պիտի տեսնուի եւ վերստին գնահատուի անշուշտ որ Արեւելքի զաւակներն ալ կարող են, գեղարուեստի մէջ եւս նշանաւոր դեր կատարել :

Չպուքճեան սգակիր ընտանիքն՝ իր օրտագին շնորհակալիքը կը յայտնէ ամեն կարեկից բարեկամներու որ թէ անձամբ և թէ դրութեամբ փութացին իրենց համակրական ու վշտակչական զգացմունքն օրտայայտել թօրոս էֆէնտի Չպուքճեանի օղբալի մահուան առթիւ :

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՍՈՒԼ

30

Հրատարակում

1871-1900

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԵՒ ԱՅԼ

ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Ա. Մամուլյ ըստմանորդ գրուել փափաքողները կրնան ուղղակի խմբագրութեան գիմել կամ հանդիսիս Պատ. Գործակալներուն, որոց միջոցաւ կրնան ստանալ իրենց թերթերը:

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ամսաթիւ	—	ՄԵԾ. ԹՈՐՈՍ	ԷՖ. ՕԶԱՆԵԱՆ
Այնրապ	—	» ՅԱՐՈՒԹ.	» ՆԵՐՆԻԿԵԱՆ
Առաւմա	—	» ՅԱԿՈԲ	» Տ. ՊՈԼՈՍԵԱՆ
Գաւիթ	—	» ԷԱՐԱՊԵՏ	» ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ
Խրգնկա	—	» ՊԱՐՈՅՐ	» ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ
Խախրնէ	—	» ՄՈՎՍԷՍ	» ՄԱԼԱՔԵԱՆ
Խարբերդ	—	» ՌՈՒԲԵՆ	» ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
Կ. Պօլիս *	—		
Կիւրաքօն	—	» ԳԱԼՈՒՍՏ	» ԷՏԻՇԵԱՆ
Հալէպ	—	» ՅՈՎ.Է.	» ԹԻՒՐԱՊԵԱՆ
Մագաթիա	—	» ԳՐԻԳՈՐ	» Յ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Մարպուտ	—	» ԱԻԵՏԻՍ	» Կ. ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ
Պարաիզակ	—	» ՍՏԵՓԱՆ	» ՄԱԿԱՐԵԱՆ
Ռուսանի	}	Կեդրոնատեղի ուր պէտք է գիմել	
Եւ		» ՊՈԼՈՍ ԷՖ. ՊԱԼԵՆՏ Ռուսնաւ	
Պաւլիարի	—	MR. B. BALENTZ ROUSTCHOUK	
Ռոստոք	—	» ՆՇԱՆ ԷՖ. ԺԱՄԱԳՐԵԱՆ	
Սամառն	—	» ԵԴՈՒԱՐԴ	» ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Սեբաստիա	—	» ԱՐՄԵՆԱԿ	» ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ
Ֆիլիպէ	—	» ԲԻԻԶԱՆԴ	» ԶՈՐԵԱՆ

Բ. Խմբագրութեան միջոցաւ ըստմանորդագրուողք պարտաւոր են իրենց տարեկան կամ վեցամսեայ վճարումն ուղղակի խմբագրութեան գրկելու:

* Կ. Պօլսայ Գործակալութիւնն տույժմ ջնջուած լինելով մեր Մեծ Բաժանորդաց Ծերերն ուղղակի պիտի զրկուին իրենց հասցէին: Հետեւապէս բաժանորդ գրուիլ փափաքողը կրնան գիմել ուղղակի Խմբագրութեան որոշակի նշանակելով նաեւ իրենց հասցէն:

Գ. Քաճանորդացոյ թիւը վճարելի է ԿԱՆԻՍԻ օգոստոսի 20 յորոշուց ընդմէջ մէկ մէծիսկ հաշուով կամ փոքր զրոյ՝ ըստ իւր կամ Կ. Պոլսոյ հրատարակելի վրայ շարժուած :

Դ. խմբագրութեան պէտք գաղթեցնել թերթերու առաջումն աշխատանքներուն որ մի քանի թիւ ստանալէ ետեւ կ'ապագուն բաժնեգիրը ազարկել :

Ե. Հրատարակութեան համար տրուած թայտ օ եւ է պատճառաւ անոյց մնացած յօդուած ու գրութեան հետ չեն գրուիր : Ղրկուած յօդուածք թղթին միտքն մէկ երեսին վրայ պէտք է գրուած լինին ի դիւրութիւն :

Զ. Եղեպեա անպատասխանի կ'մնան այսպիսի զանցառութեան աթիւն գրողն խողրուած օ եւ է բացատրութեան :

Է. Ընդունելի չեն անկար նամակ կամ ծրար :

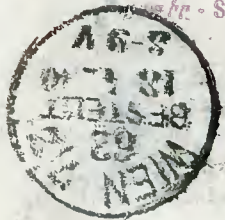
Ը. խմբագրութեան պատասխանատու չէ նոյն բաժանորդաց որք իրենց անդամութեան չեն օտարար թերթերն, իսկ նոյն բաժանորդներն որ կանոնաւոր թերթերն չեն ստանար, ժամանակին կ'ապարտաօրին խմբակ, խմբագրութեան, ստորին շրանայէն վերջ օ եւ է այսօրինաց առարկութիւնը ընդունել չեն :

Թ. Պիտիճանուցութեան թերթիս մէջ ամեն նոր հրատարակութիւններ օրացմէ երկ երկու օրեակի կ'ընկնին խմբագրութեան :

Ժ. Ա. Մամուլ կ'ընտել ծանօթացներ շատ չափաւոր լինեցով :

ԺԱ. Ա. Մամուլ ինքն չաւրում տալու առաջարկ կ'ընդունի զբաժանեան մասնաւոր փնտրումն :

ԺԲ. Ամեն նամակ, գրութեան քերք եւայլն պէտք է աւելել առ իւր թիւը - Տնօրէնն :

Հասցին : ماموريان از مع

Մ. Մամուլեան. — Իզմիր

ՈՒ. Mamonian — Smyrna

ԲԱԺԵՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

21	Թիւի	դր.	արծ.	60	Բաղարիւ
12	»	»	»	30	»
1	»	»	»	3	»
21	»	»	»	20	Գաւառաց
12	»	»	»	25	»
1	»	»	»	3	»
21	»	Ֆրանք		25	Արտասանման
12	»	»		8	»

de la Revue Arménienne HANTESS
au Couvent des R. R. P. P. Méchitaristes
à VIENNE
VII Méchitaristengasse